

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra Blízkého východu

Bakalářská práce

Vladimír Fuksa

Turismus v Saúdské Arábii

Tourism in Saudi Arabia

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Ťupek Ph.D.

Praha 2022

Poděkování

Na tomto místě bych rád upřímně poděkoval svému vedoucímu Mgr. Pavlu Ťupkovi Ph.D. za jeho cenné rady, inspirativní podněty a všechn čas, který věnoval této práci. Zároveň děkuji i své rodině a přátelům za jejich neustálou podporu a trpělivost.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. 8. 2022

.....

Vladimír Fuksa

Abstrakt

Tato práce se zabývá zmapováním odvětví „sekulárního“ (nenáboženského) turismu, který má spolu s rozvojem náboženské turistiky (Hadždž, Umra) v budoucnu nahradit příjmy z ropy. Práce je tvořena dvěma kapitolami, z nichž první popisuje náboženský turismus jako nedílnou součást turistického ruchu v Saúdské Arábii, která je obecně považována za hlavní náboženskou destinaci muslimů z celého světa. Ve druhé kapitole je následně zmapována oblast sekulárního turismu, který se stal po ekonomické diverzifikaci země v čele s Muḥammadem ibn Salmánem klíčovým nástrojem pro úspěšné uskutečnění rozvojových plánů Vize 2030. Použitá literatura v této práci sestává vedle odborné literatury v angličtině i z arabských pramenů, jako jsou např. mediální zprávy, prohlášení či propagační materiály.

Klíčová slova

Saúdská Arábie, transformace, Vize 2030, reforma, turismus, modernizace, ropa

Abstract

This work deals with the mapping of the sector of "secular" (non-religious) tourism, which, together with the development of religious tourism (Hajj, Umrah), is supposed to replace income from oil in the future. The work consists of two chapters, the first of which describes religious tourism as an integral part of tourism in Saudi Arabia, which is generally considered to be the main religious destination for Muslims from around the world. In the second chapter, the area of secular tourism is subsequently mapped, which became, after the economic diversification of the country led by Muḥammad ibn Salman, a key tool for the successful implementation of the development plans of Vision 2030. The literature used in this work consists of specialist literature in English as well as Arabic sources, such as, media reports, statements or promotional materials.

Keywords

Saudi Arabia, transformation, Vision 2030, reform, tourism, modernization, petrol

Obsah

ÚVOD	2
POZNÁMKA K TRANSKRIPCI ARABSKÉHO JAZYKA	6
1 NÁBOŽENSKÝ TURISMUS V SAÚDSKÉ ARÁBII	7
1.1 BILÁD AL-ḤARAMAJN	7
1.2 POČÁTKY ROPNÉHO PRŮMYSLU V SAÚDSKÉ ARÁBII	13
1.2.1 <i>Objev ropy jako spouštěč náboženské kontroverze</i>	13
1.2.2 <i>Proces modernizace země</i>	15
1.2.3 <i>Diverzifikace ekonomiky v kontextu Vize 2030</i>	19
2 SEKULÁRNÍ TURISMUS JAKO NOVÝ FENOMÉN	21
2.1 VÝZNAMNÉ SOCIÁLNÍ REFORMY SAÚDSKOARABSKÉ POLITIKY V DŮSLEDKU TRANSFORMACE ZEMĚ ...	21
2.2 DRUHY CESTOVNÍHO RUCHU TYPICKÉ PRO SAÚDSKOU ARÁBII	28
2.2.1 <i>Rekreační cestovní ruch</i>	28
2.2.2 <i>Kulturně-poznávací cestovní ruch</i>	32
2.2.3 <i>Sportovní cestovní ruch</i>	41
2.3 DOPAD PANDEMIE COVID-19 NA TURISTICKÝ RUCH V SAÚDSKÉ ARÁBII	45
ZÁVĚR	48
BIBLIOGRAFIE	52
PRIMÁRNÍ ZDROJE	52
SEKUNDÁRNÍ ZDROJE	53

Úvod

Kořeny turismu v Saúdské Arábii sahají až do dávných dob Proroka Muḥammada, kdy vznikl islám, jehož nejposvátnějšími místy jsou Mekka a Medína v Saúdské Arábii. Vzhledem k povaze islámské víry musí každý muslim vykonat pouť na tato místa alespoň jednou za život, a proto začaly být uskutečňovány poutní cesty Hadždž či Umra na tato svatá místa, kterých se pravidelně účastní velké počty poutníků. Na základě tohoto faktu lze vypočítat i počátky náboženské turistiky, která bude představena v první kapitole. Na rozdíl od sekulárního cestovního ruchu náboženská turistika nezahrnuje žádnou světskou zábavu a její náplní jsou čistě duchovní a náboženské potřeby lidí. Před vznikem samotného Království Saúdské Arábie v roce 1932 představovala náboženská turistika hlavní zdroj příjmů do státního rozpočtu, avšak následně přišla ve 30. letech 20. století historická změna v podobě nalezení ropy a od té doby se příjmy z ropy přemístily na první místo hierarchie příjmů státního rozpočtu. Objev ropy v první řadě představoval potřebu dosazení kvalifikovaných pracovníků na volná pracovní místa v ropném sektoru, díky čemuž začaly do země pod dohledem vlády proudit stovky zahraničních zaměstnanců. To vzbudilo vlnu nevole v řadách náboženského establishmentu, který v zemi zaujímal výsadní postavení a tento krok vlády považoval za neslučitelný s náboženstvím. Následkem toho se zahraniční pracovníci začali stávat předmětem kontroverze ze strany duchovních, kteří vycházejí z přísného a vysoce ortodoxního učení wahhábismu. Na druhé straně však objev ropy přinesl mnoho pozitivních aspektů včetně široké modernizace země zahrnující výrazné zlepšení kvality infrastruktury a služeb, které měly ve většině případů usnadnit a zpříjemnit poutníkům jejich cestu ke svatým místům. Pro tento účel bylo roku 1945 založeno Ministerstvo Hadždže a Umry, které je odpovědné za dohled nad plánováním základních služeb poutníkům přijíždějícím do země pro účely poutních cest, včetně dohledu nad jejich bezpečnou přepravou a pohybem na území svatých míst. S nárůstem světové populace však musela Saúdská Arábie zavést tzv. „systém kvót“, který má výhradně sloužit k regulaci počtu poutníků na posvátných místech. V reakci na zvyšující se počty poutníků přišlo Království s řadou iniciativ a komplexních strategií nastíněných v rámci Vize 2030, které jsou zaměřené zejména na aktualizaci a rozšíření dopravní infrastruktury, bytového fondu či systémů veřejných služeb v Mekce a Medíně. Na základě těchto opatření vláda očekává, že to zvýší poptávku po hotelech a dalších turistických službách v Mekce a Medíně.

Společně s rozvojem odvětví náboženské turistiky začala být v rámci Vize 2030 věnována pozornost rozvoji odvětví sekulárního cestovního ruchu, jemuž bude pozornost

věnována ve druhé kapitole této práce. Rozvoj sekulárního turismu je dalším důležitým hnacím motorem růstu pro budoucnost Saúdské Arábie a zároveň se jedná se o jeden z klíčových pilířů plánů Vize 2030, který má pomoci diverzifikovat ekonomiku a snížit závislost na ropě. Pro tyto účely byla v zemi zřízena řada institucí, jakými jsou různá ministerstva či úřady, jejichž primárním cílem je podporovat růst tohoto významného odvětví v souladu s osvědčenými mezinárodními postupy. Cílem saúdskoarabské vlády je tak postupně navyšovat investice související s kulturou, volným časem či zábavními projekty ve výši několika stovek miliard dolarů a následně přeměnit zemi na hlavní globální turistickou destinaci. Klíčovým nástrojem pro rozvoj tohoto odvětví se staly sociální reformy, které byly aplikovány po nástupu Muḥammada ibn Salmána k moci roku 2015. Za nejvýznamnější reformy jsou považovány zrušení zákazu řízení ženám, zavedení systému turistických víz pro rekreační turisty či omezení pravomocí náboženského establishmentu, na základě čehož došlo k téměř úplnému zrušení náboženské policie či rozvolnění zábavního sektoru. V důsledku toho se v zemi naskytlo mnoho příležitostí a možností pro rozvoj řady druhů cestovního ruchu. Jejich rozmanitost je však omezená v závislosti na geografických podmínkách, které jsou v Saúdské Arábii do jisté míry specifické. V kontextu rozvoje sekulárního turismu v rámci Vize 2030 tak Království zahájilo realizaci řady projektů, které mají do budoucna nejen představovat ekonomický potenciál, ale zároveň vylepšovat mediální obraz Saúdské Arábie, na základě, kterého mají být do budoucna přilákány miliony nových rekreačních turistů. Projekty nejčastěji zahrnují rekultivaci historických míst, výstavbu nových měst s pestrými možnostmi zábavy, obnovu přírodního bohatství nebo rozvoj možností spojených s kulturou či sportem. Plánované projekty Saúdské Arábie zdůrazňují úsilí Království o ekonomickou, sociální a kulturní diverzifikaci, přičemž každý z těchto projektů má za cíl otevřít nové oblasti hospodářské činnosti, vytvořit nová pracovní místa a podpořit hospodářský rozvoj v souladu s Vizí 2030. Začátkem roku 2020 však výrazně tyto plány narušila pandemie Covid-19, díky které muselo Království přijmout přísná opatření, na základě, kterých byl omezen turistický ruch v zemi. Na základě toho musela vláda Saúdské Arábie reorganizovat většinu svých projektů, které tvoří nezbytnou součást pro rozvoj cestovního ruchu v zemi a představují tak nepostradatelný význam pro uskutečnění Vize 2030.

Celkovým záměrem této práce koncipované do dvou kapitol je tak v první kapitole zmapovat vývoj odvětví cestovního ruchu v Saúdské Arábii, který prošel značnými proměnami v průběhu historie země. První kapitola si klade za cíl nastínit vývoj

náboženského turismu a zároveň si položit otázku, zda náboženský turismus dostatečně připravil půdu pro rozvoj sekulárního turismu v Saúdské Arábii či nikoliv. Dalším cílem práce je pochopit, jaké výhody plynou z náboženského turismu pro Saúdskou Arábii a co se od tohoto odvětví cestovního ruchu do budoucích let očekává. Dále má první kapitola nastínit proces cesty k diverzifikaci ekonomiky země, která představovala důležitý milník pro nastartování procesu rozvoje sekulárního turismu v zemi. Následně práce naváže druhou kapitolou, jejímž cílem bude zprvu představit sociální reformy a poté si zodpovědět na základě jejich analýzy otázku, zda opravdu přispěly ke zlepšení práv a svobod v Saúdské Arábii, či jestli jsou pouze nástrojem propagandy sloužícího k pozitivní medializaci země. V další části budou představeny formy sekulárního cestovního ruchu typické pro Saúdskou Arábii, přičemž hlavním záměrem této podkapitoly bude získat informace o tom, jakým způsobem se saúdská vláda staví k projektům spojenými se sekulárním turismem, ale především to, jaký mají potenciál v propagaci Království jako budoucí globální turistické destinace. Závěrečná podkapitola práce má za cíl nastínit, jak velký problém představuje pro rozvoj turismu šíření nemoci Covid-19 a jakým způsobem se chce Království s tímto problémem vypořádat.

Tato práce vychází především z odborné literatury v angličtině, jelikož především k tématu sekulárního turismu nebyly v českém prostředí dosud zpracovány téměř žádné relevantní publikace. Využití monografií je typické zejména pro první kapitolu, jelikož k tématům spojeným s náboženským turismem jich vznikla celá řada. Kontrastuje to tak se druhou kapitolou popisující sekulární turismus, u kterého vycházím zejména z pramenů či internetových zdrojů. Nejprve bych rád vyzdvihl monografii od známé odbornice na Blízký východ Madawi al-Rashid s názvem *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia*, která velmi komplexně pojednává o problematice sociálních aspektů života včetně ženských práv. V práci jsem však využil další její dílo *Salman's Legacy: The Dilemmas of a New Era in Saudi Arabia* nejprve ohledně nástupnictví Muḥammada ibn Salmána, a dále jsem na ni odkázal při řešení problematiky salafismu v Saúdské Arábii, o čemž v knize pojednává na velmi profesionální úrovni. Pokud zůstaneme u náboženství, je třeba odkázat na dvě knihy, které mi výrazně pomohly s definicí pojmů „wahhábismus“ a „salafismus“, které jsou často různě interpretovány. První z nich představuje kniha *Wahhabism and the World: Understanding Saudi Arabia's Global Influence on Islam* od Petera Mandaville a další z nich je kniha *Global Salafism: Islam's New Religious Movement* od Roel Meijera. Je patřičné dodat, že tito autoři jsou odborníky v oboru a zabývají se podobnými náboženskými otázkami

již dlouhou dobu. Velmi příjemnou, avšak náležitě odbornou publikací, která byla použita při psaní této bakalářské práce je *Modern Saudi Arabia: Understanding Modern Nations* od autorky Valerie Anischenkovy, která se v knize velmi systematicky zabývá saúdským životem a kulturou. Je dobré dodat, že tato práce nepotřebuje pro svoji četbu odborné znalosti čtenáře a svojí čtivostí dokáže poskytnout příjemnou cestou informace každému čtenáři, který projeví zájem o poznání Saúdské Arábie. Poslední publikací, kterou bych rád zmínil je kniha *International tourism development and the Gulf Cooperation Council States : challenges and opportunities* od Ala al-Hamarneha a Marcuse Stephensona. Tato kniha poskytuje odborný vzhled do témat souvisejících s mezinárodním rozvojem cestovního ruchu, jakými jsou například vztah cestovního ruchu k náboženství, dědictví a identitě, politické stabilitě a mnoho dalšího. I proto jsem tak toto dílo mohl uplatnit například k postoji Saúdské Arábie ohledně rekonstrukce svatých míst či ohledně popularity kulturní akcí v Království.

Dále jsou v práci využity odborné články, které systematicky svými informacemi doplňují kapitoly této práce. Jednou z nejdůležitějších částí zdrojů práce jsou prameny, které jsou využívány především ve druhé kapitole. Jedná se nejčastěji o propagační materiály a reporty vydávané saúdskými ministerstvy či samotné rozhovory s předními osobnostmi projektů Vize 2030. Další primární zdroje představují například videa důležitá k pochopení kontextu daných kapitol. Nepostradatelné jsou také internetové zdroje, které jsou v práci hojně využívány a mají nezastupitelnou funkci především k čerpání informací ohledně projektů v rámci plánů Vize 2030.

Poznámka k transkripci arabského jazyka

Na přepis arabských jmen, názvů a výrazů je v práci použit zjednodušený způsob přepisu do latinky, který využívá specifika české abecedy a diakritiky. Znak ‘ slouží pro přepis arabského písmene ‘ajn, které představuje typickou hrdelní hlásku v arabském jazyce. Písmena *d, t, z, s* mají v arabském jazyce emfatické protějšky, které se zapisují jako *ḍ, ṭ, ḏ, ṣ*, přičemž poslední specifickou hláskou je písmeno *h*, jehož protějškem je arabské hrdelní *ḥ*. Dlouhé vokály zůstávají stejné jako v případě české formy, přičemž zásadní výjimku v této práci představuje přepis hamzy [‘] na začátku slov, kde není přepisována a dále určitý člen, který není asimilován. V některých případech je přepis přizpůsoben běžnému českému úzu, jako například zápis názvu Saúdská Arábie a nikoliv Sa‘údská Arábie. Nutno dodat, že v této práci jsou přepisy užívány zejména u jmen či názvů. Přesto je důležité připomenout, že zjednodušený přepis je pro tuto práci zvolen z důvodu, že se nejedná o filologickou ani lingvistickou práci.

1 Náboženský turismus v Saúdské Arábii

Cílem první kapitoly této práce je nastínit význam náboženského turismu v kontextu Vize 2030 a poukázat na jeho významnou spojitost se sekulárním turismem. Saúdská Arábie se pyšní skutečností, že se na jejím území nachází dvě nejposvátnější místa islámu – Mekka a Medína. Díky tomu zde hraje náboženský turismus nezastupitelnou roli nejen ve společenské, ale i ekonomické sféře země. Před objevem ropy byla Saúdská Arábie po společenské či kulturní stránce velmi konzervativní a uzavřená země vůči cizincům. Jejich přítomnost však byla nutná pro rozvoj ropného průmyslu úzce spojeného s modernizací země, načež v důsledku toho tak vznikl konflikt mezi nově příchozími zahraničními pracovníky a náboženských duchovenstvem. Po objevu ropy se status chudé země začal brzy měnit a následkem ropného boomu v 70. letech došlo k její výrazné modernizaci. Ta s sebou přinesla mnoho nových projektů včetně modernizace svatých míst, infrastruktury či zakládání nových institucí, od kterých si saúdská vláda do budoucna slibuje zesílení cestovního ruchu jak v náboženské, tak v sekulární rovině. Společně s tím si vláda uvědomuje potřebu rozvoje tohoto odvětví, aby i nadále mohla posilovat pozitivní mediální obraz země, který byl dosud značně poškozen z důvodu obecného spojování Saúdské Arábie s terorismem, porušováním lidských práv či náboženským a společenským konzervativismem. Posilováním tohoto mediálního obrazu tak cílí zejména na zahraniční návštěvníky, kteří mají v příštích letech tvořit významnou část příjmů do státního rozpočtu. Tato potřeba je dána zejména v důsledku ekonomické diverzifikace země, jejímž cílem je snížit závislost na ropě. Ačkoliv ropné odvětví v současnosti představuje zásadní příjmovou položku do státního rozpočtu, v budoucích letech může dojít k vyčerpání tohoto zdroje příjmů, což by mohlo zapříčinit vážné ekonomické problémy.

1.1 Bilád al-Ḥaramajn

Saúdská Arábie často bývá označována jako země dvou posvátných okrsků – Bilád al-Ḥaramajn. Je to proto, že se v této zemi nachází dvě pro muslimy nejsvětější místa islámu, kterými jsou města Mekka a Medína. Mekka je považována nejen za rodiště proroka Muḥammada, ale i za místo zjevení posvátného Koránu. V Mekce se nachází nejposvátnější mešita – al-Masdzid al-Ḥarám – ve které je umístěna svatyně Ka'ba, jež je mnohými muslimy považována za středobod islámu. Ihned po Mekce je za druhé nejposvátnější místo považováno město Medína, kde prorok Muḥammad zemřel, načež je v tom městě dodnes umístěna jeho hrobka uvnitř mešity al-Masdzid al-Nabawí. Nutno dodat, že přístup do těchto míst mají pouze muslimové a pro nemuslimy je vstup zapovězen. Ačkoliv v Medíně platí

zákaz vstupu pouze do centrální části města, kde je umístěna Prorokova mešita, v Mekce platí zákaz vstupu do celého okrsku.¹ Proto je tak běžné, že turisté, kteří chtějí cestovat do Džiddy nebo do míst, jako je Táif, musí k cestě využít okliku, která je impertinentně nazývána jako „křesťanský obchvat“.² Skutečnost, že se v Saúdské Arábii nachází nejposvátnější místa islámu, dává této zemi mimořádný náboženský význam. I proto bývá považována za útočiště muslimů z celého světa, kteří sem pravidelně každý rok přicházejí, aby zde vykonali jeden z pěti pilířů islámu – posvátnou pouť Hadždž.³

První písemné záznamy dochované ze starších dob zmiňovaly, že tyto cesty bývaly nejen nebezpečné, ale i fyzicky náročné. Ne nadarmo se Hadždži přezdívá „životní cesta“, což si vysloužila skutečností, že na ni člověk musel vynaložit ohromné odhodlání za cenu vlastní oběti.⁴ Zasluhou objevu ropy došlo k výrazné modernizaci této poutě v mnoha ohledech. Prvním významným zlepšením prošlo odvětví dopravy, kdy většina poutníků cestuje do Saúdské Arábie letecky. Čas cesty se taky výrazně zkrátil oproti předchozím dobám, kdy byly na svatá místa vypravovány poutnické karavany, jejichž doba putování často převyšovala i jeden rok v závislosti na tom, odkud byly započaty. Dalším odvětvím, které zaznamenalo modernizaci, je rozvoj ubytovacích zařízení pro poutníky. V současné době je v Mekce mnoho výškových hotelů a bytových domů včetně věží Abradž al-Bajt Towers hovorově nazývané „Clock Towers“. Jedná se o vládní komplex budov v centrální oblasti Mekky obsahující nákupní centra a řadu luxusních hotelů, které poutníkům poskytují pohodlí a přepychový pobyt. Věž s hodinami se nachází hned vedle Velké mešity al-Masdzid al-Ḥarām a to vše představuje značné pohodlí pro bohaté poutníky, kteří pobývají v tomto komplexu při každodenních modlitbách či jiných rituálech. Cena ubytování odpovídá blízkosti a výhledu na Velkou mešitu, přičemž cena může dosáhnout až 7 000 dolarů za noc.⁵ Následkem toho je komplex podrobován kritice za jeho nepřijatelnou úroveň komercializace a na způsob, jakým

---

¹ Imaniyat channel, *Hal jadžúzu duchúl ghajr 'l-muslim al-madína al-munawwara?*, 2019, Zpřístupněno 19. Července 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=oL-43esoBcs>.

² Grace Edwards, *Working and Living in Saudi Arabia* (Grosvenor House Publishing, 2021), 67.

³ Hadždž označuje pouť do Mekky, kterou musí alespoň jednou za život vykonat každý dospělý muslim. Tato posvátná pouť je jednou ze základních muslimských praktik známých jako „5 pilířů islámu“. V souvislosti s poutí Hadždž je často zmiňována tzv. Umra neboli „malá pouť“. Umra může být vykonána v kterémkoliv ročním období a nevztahují se k ní všechny povinnosti, které je nutné vykonat během velké poutě Hadždž. O tomto pilíři a všem spojeném s ním velmi kvalitně a komplexně pojednává historik Eric Tagliacozzo ve své knize. Viz Eric Tagliacozzo, *The Hajj: Pilgrimage in Islam* (Cambridge University Press, 2015).

⁴ Menderes Coşkun, „Ottoman attitudes towards writing about pilgrimage experience“, *Milli Folklor* 24, č. 95 (2012): 72–82, Zpřístupněno 19. Července 2022. <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=95&Sayfa=69>.

⁵ Hamed Almuhrzi, Scott Noel, a Hafidh Alriyami, *Tourism in the Arab World : An Industry Perspective* (Taylor & Francis Group, 2017), 250–51.

jsou bohatí privilegováni nepřetržitým pohledem na Ka'bu při příležitosti, jako je Hadždž, kde by si měli být všichni muslimové rovni.⁶

Vzhledem k této skutečnosti si můžeme udělat ucelenější představu o příjmech z náboženských poutí, které ihned po ropě představují zásadní příjmovou položku do státního rozpočtu. Pro úplnost lze dodat, že před nástupem pandemie Covid-19 Saúdská Arábie profitovala z Hadždže v průměru 10-15 miliard dolarů ročně, z čehož dalších 4-5 miliardy dolarů činily průměrné roční příjmy z Umry.⁷ Během těchto poutí nejvíce profitují především jídelní a ubytovací zařízení, cestovní kanceláře, letecké společnosti či mobilní telefonní společnosti, načež všechny tyto instituce odvádí nemalé procento peněz ve formě daní do státního rozpočtu Saúdské Arábie. Velmi lukrativní výdělků rovněž představuje prodej suvenýrů. I když neexistují žádné oficiální odhady pro tento ziskový obchod, tak se předpokládá, že každoročně vynáší stovky milionů dolarů. Je to způsobeno zejména tím, že většina poutníků těmto suvenýrům přikládá vysoce náboženský význam a nevádí jim proto zaplatit vyšší ceny, za které jsou často prodávány. V rozhovoru pro BBC byl náhodně na toto téma dotázán Aḥmad 'Abd al-Raḥman, poutník účastnící se Hadždže: *“Jsou to požehnané suvenýry. Cítím velkou úlevu, když utrácím své peníze v Mekce. Nepovažuji majitele obchodů za oportunisty, ale pomáháme našim bratrům v islámu vydělávat a vyjít s penězi. Je to vysoce odměněný čin.”*⁸ Vzhledem k tomu, že Mekka vždy byla, je a s největší pravděpodobností do budoucna zůstane hlavním náboženským místem pro muslimy z celého světa, obchodníci si tak dále budou moci nastavovat ceny dle svého uvážení, jelikož v tomto odvětví představují jasný monopol a nejsou ohrožováni vnější konkurencí.

Hadždž byla od raných dob islámu provozována neformálně, jelikož nebyla institucionalizována, avšak tato skutečnost se začíná měnit ve 20. století, kdy začala být v Saúdském království zakládána nová ministerstva. Jedním z nich se stalo ministerstvo Hadždže a Umry založené roku 1945, které si ihned od jeho vzniku kladlo za povinnost zajistit bezpečnost a péči o všechny poutníky. Hlavním úkolem tohoto ministerstva je dohlížet na pout', ale stejně tak koordinovat mnoho veřejných orgánů a vládních úřadů, které hrají roli v událostech souvisejících s poutí do Mekky. Úředníci tak často musí spolupracovat

---

⁶ Ala Al-Hamarneh, a Marcus L. Stephenson, *International Tourism Development and the Gulf Cooperation Council States : Challenges and Opportunities* (Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2017), 229.

⁷ Mohamed Larbi Bouguerra, „Saudi Arabia's Holy Business“, *Le Monde diplomatique*, 2020, Zpřístupněno 19. Července 2022. <https://mondediplo.com/2020/08/07hajj>.

⁸ Ahmed Maher, „The Economics of Hajj: Money and Pilgrimage“, *BBC News*, 2012, sek. Middle East, Zpřístupněno 19. Července 2022. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-20067809>.

s komerčními provozovateli v Saúdské Arábii a v zámoří, kteří poskytují ubytování, dopravu a další služby.⁹

S nárůstem světové populace je saúdská vláda nucena reorganizovat Hadždž v mnoha aspektech, aby vše probíhalo plynule a předešla tak mnohým logistickým problémům. I z toho důvodu byla vytvořena Komise pro rozvoj v Mekce, Medíně a Mašá'iru, aby koordinovala veškeré plánování s cílem maximalizovat plynulost a bezpečnost.¹⁰ Neustále jsou zaváděna nová opatření, jejichž úkolem je omezit časté nehody během poutě v důsledku vysoké kumulace lidí. I proto saúdská vláda investuje nemalé výdaje nejen do kamerových systémů pro monitorování toků lidí, ale i do výstavby nemocnic pro poutníky, kterých je v současné době v Mekce čtrnáct. Často jsou samotní poutníci saúdskými úřady vyzýváni, aby se drželi svých národnostních skupin pro případ, že by nastal nějaký problém a nemuseli řešit potíže s jazykovou stránkou, která je během poutě mezi poutníky vysoce rozličná. Vzhledem k těmto okolnostem vláda zaměstnává velké množství policejních důstojníků pro kontrolu davů a poskytuje mnohojazyčné průvodce, kteří poutníkům pomáhají absolvovat všechny kroky potřebné k úspěšnému zvládnutí poutě. Důležitou roli představují i speciální služby, které jsou nabízeny seniorům a poutníkům se zdravotním postižením, aby jim bylo umožněno bezpečně se zúčastnit každého kroku Hadždže.¹¹

Reorganizace Hadždže zahrnuje i postupné rozšiřování dvou Svatých mešit v Mekce a Medíně, aby byly schopny pojmout větší počty poutníků. Již vláda krále Fahda se vyznačovala rozšiřováním a rekonstrukcí zařízení, zejména mnohamilionovým programem „*al-Masa'a*“ pro Velkou mešitu v Mekce, aby mohla pojmout více než 1 milion věřících ve srovnání se 44 tisíci poutníků ve 30. letech 20. Století.¹² Součástí tohoto projektu je postupně navýšit kapacitu především stavebními úpravami a přístavbou nových nádvoří, přičemž obdobné rozšiřování se týká i Prorokovy mešity v Medíně. Ministerstvo Hadždže a Umry rovněž představilo strategický plán, který předpovídá, že po dokončení těchto rozšiřujících projektů vzroste počet příchozích poutníků až na 30 milionů ročně. Tyto fyzické změny jsou však často odsuzovány kritiky, kteří tvrdí, že dojde ke ztrátě dědictví a narušení identity místa. Panují totiž obavy, že může dojít k nenávratnému poškození nejstarších částí mešity al-

---

⁹ Al-Hamarneh, a Stephenson, *International Tourism Development and the Gulf Cooperation Council States : Challenges and Opportunities*, 225–26.

¹⁰ „Improving Mecca's Infrastructure“, Al Jazeera, 2009, Zpřístupněno 19. Července 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2009/11/25/improving-meccas-infrastructure>.

¹¹ Valerie Anishchenkova, *Modern Saudi Arabia: Understanding Modern Nations* (ABC-CLIO, 2020), 135.

¹² „Largest ever expansion of the Haram in Makkah“, Ministry of Hajj, 2013, Zpřístupněno 19. Července 2022. <http://www.hajjinformation.com/main/j103.htm>.

Masdžid al-Ḥarám v Mekce, což ilustruje například odstranění osmanských a abbásovských sloupů, které mají pro historii islámu nedozírný význam. Podobné kritice je podrobována i modernizace historických čtvrtí v Medíně, které prý dnes jen stěží připomínají dobu raných let islámu.¹³

Ke kritice se v jednom z rozhovorů pro Al-Džazíru vyjádřil i současný starosta Mekky Usáma al-Bár, který odpovídal na otázku, zda si myslí, že kritika této modernizace náboženských míst je oprávněná, načež odpověděl: „*Nemyslím si to, protože oblast Mekky za starých časů – po staletí – je stále téměř stejnou oblastí Svaté mešity. Musíte zvážit, jak můžete ubytovat více poutníků přicházejících do Mekky, aby jim bylo umožněno vykonat pátý pilíř islámu. S těmito velmi úzkými silnicemi a velmi historickými oblastmi nelze. Nejdůležitější jsou Svatá mešita a svatyně, a ty budou zachovány tak, jak jsou. Ka'ba byla a bude zachovávána od doby proroka Abrahama až do současnosti; staletí, až tisíců let. Hory Safá a Marwá z doby, kdy Hadžar – žena proroka Abraháma – a jeho syn Ismael přišli do Mekky a žádali o vodu Zamzam – tyto druhy věcí budou zachovány po staletí, až do konce života, inšá'alláh. Situace by se však měla změnit pro lidi – pro snadnost veřejných služeb, způsobů dopravy, způsobů bydlení. Jak můžete ubytovat lidi ve starých domech a očekávat, že v nich budou v bezpečí? To nemůžete udělat. Takže byste měli udělat to, co udělala Saúdská Arábie v posledním desetiletí a co budou dělat i nadále, inšá'alláh.*“¹⁴

Zásadně důležitým nástrojem vlády je systém kvót, na základě, kterého jsou víza potřebná pro Hadždž přidělována podle velikosti muslimské populace v dané zemi. Tento mechanismus slouží nejen k regulaci poutníků na posvátných místech, ale i jako silný nástroj v rámci mezinárodní politiky. Saúdská Arábie totiž může zohledňovat mezinárodní vztahy s určitými zeměmi, na základě čehož stanoví počty poutníků, kteří mohou přicestovat k vykonání Hadždže. Každým rokem tak muslimové napjatě čekají, zda jim bude vydáno poutnické vízum či nikoliv. Následkem toho se rozrostl černý trh s těmito dokumenty, ačkoliv je tato praxe přísně zakázána.¹⁵

Mimo víza potřebná pro vykonání Hadždže jsou poutníkům saúdskoarabskou vládou poskytována speciální víza udělovaná pro možnost vykonání Umry, neboli „malé poutě“. Výdej těchto víz je neomezen z důvodu možnosti vykonat pout' kdykoliv během roku.

¹³ Al-Hamarneh, a Stephenson, *International Tourism Development and the Gulf Cooperation Council States : Challenges and Opportunities*, 228–29.

¹⁴ „Improving Mecca's Infrastructure“.

¹⁵ Michael B Miller, „Pilgrims' progress: the business of the Hajj“, *Past & present* 191, č. 1 (2006): 189–228, Zpřístupněno 19. Července 2022. <https://www.jstor.org/stable/4125193?mag=how-european-empires-helped-shape-the-hajj&seq=1>.

Přestože není Umra povinným pilířem víry, tak ji každoročně vykonávají miliony muslimů a jejich počty jsou přibývající na základě rozšiřujících projektů, které probíhají v Mekce a Medíně. Vláda také pracuje na zvýšení příjmů spojených s návštěvami poutníků a v roce 2016 poprvé zavedla vízové poplatky. Očekává se, že nový systém vydělá království miliony rijálů a zároveň panuje přesvědčení, že nové poplatky neodradí poutníky od dalších návštěv.¹⁶ V současné době lze tato víza dokonce kombinovat s turistickými vízy, což poutníkům zaručuje benefit v podobě návštěvy dalších míst na území Saúdské Arábie. Tyto snahy o spojení náboženského cestovního ruchu se sekulárním cestovním ruchem odkazují na jasný postoj vlády, jehož cílem je tlak na zvýšení úlohy tohoto odvětví v hospodářství.

Na základě všech těchto skutečností se král pyšní honosným titulem Chádim al-Ḥaramajn neboli „správce dvou svatých měst“. Název se vztahuje k osobám zodpovědným nejen za údržbu svatých míst a mešit v Mekce a Medíně, ale i za ochranu všech poutníků směřujícím na tyto svatá místa. Podle některých historiků sahají kořeny tohoto titulu až několik set let nazpět. Například podle tvrzení historika Hasana al-Bašíra byl prvním používajícím králem tohoto titulu Saladin. Ten přijal titul jako prostředek k blízkosti dosažení Alláha, když bojoval proti křižákům. Poté byl titul přijímán rovněž během období osmanské nadvlády, avšak první osobou, která tento titul oficiálně představila, byl saúdsko-arabský král Fajšal ibn ‘Abd al-‘Azíz al-Sa‘úd. Během jeho vlády tak došlo k několika událostem, které zvýšily povědomí o tomto titulu. Jednou z nich je tradice spojená s Kiswou-černě zbarveným brokátem, do kterého je odívána svatyně Ka‘ba u příležitosti pouti do Mekky. Ačkoliv tradičně na Kiswu byly vyšívány verše koránu a jména těch, kteří v dané době vládli, tak Fajšal učinil opačný krok. Nechal poručit, že na ni nemá být vyobrazeno jeho jméno, ale místo něj označení „Chádim al-Ḥaramajn“, čímž se tento titul dostal do povědomí lidu. Po smrti krále Fajšala král Chálíd tento titul nepoužíval, nicméně král Fahd převzal tento titul, když se stal monarchou v roce 1982. Po smrti krále Fahda nastoupil na trůn v srpnu 2005 král ‘Abdulláh a požádal lid, aby o něm nemluvil jako o "Králi srdcí" nebo "Králi lidstva", protože jedině Alláh je pravý král a lidé jsou Jeho otroci. Nástupcem ‘Abdulláha se stal současný vládce Muḥammad ibn Salmán, který je v pořadí třetím saúdským monarchou, jenž se honosí tímto významným titulem.¹⁷

---

¹⁶ „Saudi Arabia aims to increase pilgrim numbers and non-religious tourism“, Oxford Business Group, 2018, Zpřístupněno 19. Července 2022. <https://oxfordbusinessgroup.com/overview/grand-plans-sustained-focus-raising-pilgrim-numbers-and-expanding-beyond-religion-oriented-tourism>.

¹⁷ Galal Fakkar, „Story behind the king’s title | Arab News“, Arab News, 2015, Zpřístupněno 19. Července 2022. <https://www.arabnews.com/saudi-arabia/news/695351>.

Tento titul představuje nejen prestiž, ale i určitou zodpovědnost, kterou musí jeho nositel prokazovat. V první řadě však musí být nositelem tohoto titulu vždy zajištěno, aby si na těchto místech každý muslim připadal rovnocenně nehledě na to, že v dnešním světě existují sektářské rozdíly mezi muslimskými komunitami nebo politické spory mezi muslimskými národy.¹⁸

1.2 Počátky ropného průmyslu v Saúdské Arábii

Království Saúdské Arábie oficiálně vzniklo dne 23. září 1932 sjednocením Hidžázu a Nadždu s přilehlými územími, přičemž za zakladatele je považován 'Abd al-'Azíz Ibn Sa'úd. Od té doby se Saúdská Arábie stala absolutistickou monarchií, jejíž vedení bylo silně konzervativní v otázce náboženství. Před objevením ropy byla ekonomika státu založena zejména na příjmech z náboženských poutí, zemědělství a daní, přičemž průměrný roční příjem činil cca 500 000 dolarů. Právě z poutí plynuly největší příjmy, které však razantně stagnovaly s příchodem Velké hospodářské krize na počátku 30. let. Hlavním důvodem byla celosvětová rostoucí inflace cen, která mnohým poutníkům znemožňovala uhradit náklady spojené s cestou do Mekky.¹⁹ Saúdská vláda na ušlé zisky začala reagovat zvyšováním daní a rovněž se král pokusil zjednat zahraniční pomoc, která však téměř vždy dopadla neúspěšně.²⁰ Významný zlom nastal v roce 1938, kdy došlo k objevení využitelných ropných ložisek na východním pobřeží Saúdské Arábie u města Dammám. Jednalo se o významný nález, který zásadně změnil ekonomický chod země. Na základě tohoto objevu došlo k transformaci ekonomiky, která byla do té doby založena především na příjmech z náboženských poutí. Od roku 1938 se tedy Saúdská Arábie začala orientovat na příjmy z ropy, které činily více než 90% příjmů státního rozpočtu této země.²¹ Vzhledem k tomu, že se příjmy z ropy staly klíčovým zdrojem zisku, Ibn Sa'údu odpadla povinnost upírat výhradní pozornost na příjmy z náboženských poutí, na kterých byl do té doby závislý.

1.2.1 Objev ropy jako spouštěč náboženské kontroverze

S objevem ropy se naskytlo mnoho pracovních pozic, které bylo nutné obsadit kvalifikovanými pracovníky v ropném odvětví. Jedině tak mohl král zajistit, že bude nalezené množství ropy kvalitně zpeněženo a poslouží jako významná příjmová položka do státního

---

¹⁸ „Spiritual Reflections: Hajj: On Blocking Access to the Ka'aba", *Spiritual Reflections* (blog), 2018, Zpřístupněno 19. Července 2022. <https://sahih-al-islam.blogspot.com/2018/08/hajj-on-blocking-access-to-kaaba.html>.

¹⁹ Tyto problémy se nejčastěji dotýkaly poutníků z Asie, kteří měli náklady mnohonásobně vyšší z důvodu absolvování dlouhých cest k posvátným místům.

²⁰ Naief M. Almtairi, „Development of Oil and Societal Change in Saudi Arabia" (Diplomová práce, Denton, Texas, University of North Texas, 1985), 19–20, Zpřístupněno 19. Července 2022.

https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc503872/m2/1/high_res_d/1002775662-Almtairi.pdf.

²¹ Almtairi, 20.

rozpočtu. První vlna pracovníků byla výhradně složena především z technického a administrativního personálu přicházejícího do ropného průmyslu nejčastěji ze Západu a valná většina z nich byla zaměstnána organizací Aramco.²² Postupem času docházelo k intenzivnímu rozvoji ropného sektoru, z čehož plynula nutnost dosazení většího počtu zahraničních pracovníků na volná pracovní místa. Nejčastěji to byli pracovníci z Asie, kteří představovali pro saúdskou vládu levnou pracovní sílu.²³ Vzhledem k působení zahraničních pracovníků však začala narůstat kritika ze strany ortodoxních náboženských skupin, následkem čehož se tito pracovníci začali stávat předmětem kontroverze. V současné době tyto spory přetrvávají a mohou představovat výrazný problém pro rozvoj sekulárního turismu, který je nedílnou součástí Vize 2030. Jejím hlavním cílem je totiž odklon od ropného průmyslu způsobem, který předpokládá, že sníží závislost občanů na saúdské vládě, což naznačuje posun směrem k politické a náboženské liberalizaci. Tomu však stojí v cestě muslimští duchovní, kteří praktikují a prosazují ultrakonzervativní směr islámu známý jako „wahhábismus“.

Wahhábismus je obrozenecké islámské hnutí a ideologie, která vznikla v polovině 18. století ve střední Arábii. Ideologie je pojmenována po jejím zakladateli Muḥammadovi ‘Abd al-Wahhábovi, který je považován za významného duchovního vůdce v dějinách Saúdské Arábie. Je však důležité připomenout, že v arabštině má termín „wahhábismus“ obvykle negativní konotaci, protože je pejorativně používán odpůrci hnutí. Jeho stoupenci se nikdy neoznačují jako wahhábisté, ale dávají častěji přednost označení jako „salafité“.²⁴

---

²² Aramco je největším světovým producentem ropy a oficiálně je společnost známá pod názvem Saudi Arabian Oil Company. Tato společnost je primárně vlastněná státem a sídlí v saúdkoarabském Dahránu. Zároveň se řadí mezi nejziskovější společnosti na světě. Více ohledně těžby ropy v Saúdské Arábii viz William Facey a Paul Lunde, *A Land Transformed: The Arabian Peninsula, Saudi Arabia and Saudi Aramco* (The Saudi Arabian Oil Company, 2007), 201–87.

²³ Anishchenkova, *Modern Saudi Arabia: Understanding Modern Nations*, 109.

²⁴ Termín wahhábismus je často používán a interpretován různě, a proto se v této práci držím často užívané definice: „*Wahhábismus je termín odkazující na jakoukoli náboženskou myšlenku nebo praxi, která je považována za vysoce konzervativní nebo odrážející nelokální normy, bez ohledu na její skutečný původ.*“ Viz Peter Mandaville, *Wahhabism and the World: Understanding Saudi Arabia's Global Influence on Islam* (Oxford University Press, 2022), 9.

Co se týče spojitosti a častých záměn salafismu s wahhábismem, lze použít následující definici pro objasnění: „*Základní rozdíl mezi těmito dvěma hnutími je v tom, že salafismus se objevil jako reakce na západní, kulturní, politickou a ekonomickou hrozbu, ale považoval Západ za model pro napodobování, zatímco wahhábismus se objevil jako čistě obrozenecké hnutí zaměřené na očištění doktríny a později ve 20. století, kdy se dostal do kontaktu se Západem, odmítl všechny západní modely a na chvíli dokonce i západní technologie.*“ Viz Roel Meijer, *Global Salafism: Islam's New Religious Movement* (Oxford University Press, 2014), 7.

Salafistická víra má výrazný vliv nejen na každodenní život každého občana v Saúdské Arábii, ale i na zahraniční návštěvníky.²⁵ Ti se musí řídit praktikami této ideologie, ačkoliv mnohé z nich jsou postupně zmírňovány v důsledku transformace, kterou Saúdská Arábie v současné době prochází. Mezi nejvýznamnější změny docílené během transformace země patří zejména povolení živé hudby, tance či postupné rozvolnění segregace pohlaví na mnoha veřejných místech.²⁶ Je však důležité poznamenat, že dosud například neexistuje žádná oficiální změna v přístupu ani v praxi k dosažení alkoholu či projevům homosexuality, které jsou v západní civilizaci 21. století běžné, čímž mohou činit rozpaky a potíže mezi některými skupinami zahraničních turistů.

Je nutné si uvědomit, že v islámských společnostech hraje náboženství klíčovou roli v celkové tvorbě politiky země a často slouží jako zdroj práva. Běžně se tak tvrdí, že náboženství a politika jsou neoddělitelné, což platí i v případě Saúdské Arábie. Implicitně to tedy naznačuje, že islámské předpisy do určité míry formují design státních institucí s ohledem na cestovní ruch. V praxi to znamená, že náboženské názory odrážené v programech teokratických politických hnutí ovlivňují cestovní ruch prostřednictvím uzákonění politik a předpisů, které mohou sloužit k přilákání nebo odrazování turistů kvůli jejich povaze a důsledkům. V Saúdské Arábii je proto mezi konzervativními náboženskými kruhy povzbuzování sekulárního turismu žhavě diskutovaným a citlivým tématem. Turismus mimo poutní a náboženské spektrum často vnímají jako formu globalizace a hrozby, která podkopává „duši“ islámských hodnot a rozvrací náboženskou oddanost.²⁷

1.2.2 *Proces modernizace země*

Saúdská Arábie se řadí k předním příčkám světových ekonomik, což ji zároveň připisuje status jedné z nejvyspělejších zemí světa. Tato skutečnost je dána zejména těžbou ropy, jejíž největší rozvoj nastal v důsledku „ropného boomu“ ve 2. polovině 20. století.²⁸ Na základě toho začalo docházet k transformaci národního průmyslu, slibných hospodářských odvětví, ale i celkové zlepšení kvality infrastruktury a služeb, které jsou úzce spojené i s rozvojem turismu, jenž byl až do 21. století v Saúdské Arábii ryze náboženský. V tomto ohledu bylo

---

²⁵ O problematice salafismu v Saúdské Arábii velmi dobře pojednává podkapitola v monografii viz Madawi Al-Rasheed, *Salman's Legacy: The Dilemmas of a New Era in Saudi Arabia* (Oxford University Press, 2018), 151–54.

²⁶ Edwards, *Working and Living in Saudi Arabia*, 66–67.

²⁷ Siamak Seyfi a C Michael Hall, „Deciphering Islamic theocracy and tourism: Conceptualization, context, and complexities“, *International Journal of Tourism Research* 21, č. 6 (2019): 735–41, Zpřístupněno 19. Července 2022. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/jtr.2300>.

²⁸ Ropným boomem je myšleno období velkého přílivu příjmů v důsledku velké produkce ropy v ekonomice nebo vysokých světových cen ropy.

nutné zajistit a poskytnout poutníkům kvalitní služby, zvláště když se Saúdská Arábie snaží prezentovat jako ztělesnění muslimské společnosti a tím poukazovat na svoji prestiž.

Spolu s rozvojem náboženských míst (viz 1. podkapitola) se jednou z největších priorit se stalo vytvoření moderní a efektivní infrastruktury na podporu prosperující ekonomiky, která představuje závazek nejen pro rozvoj náboženského, ale i sekulárního turismu v kontextu Vize 2030. Ta představuje rozsáhlý strategický plán, který má do budoucna snížit závislost ekonomiky na ropě a státu podporou investic v soukromém sektoru. Vize 2030 je výrazně spojena s postavou korunního prince Muḥammada ibn Salmána, který má značný vliv jak v Saúdské Arábii, tak na mezinárodní úrovni.²⁹ Nutno dodat, že Vize je postavena na 3 hlavních tématech, kterými jsou pulzující společnost, prosperující ekonomika a ambiciózní národ. Pro dosažení pulzující společnosti se chce vláda zaměřit na saúdské občany a islámskou víru, k čemuž má dojít prostřednictvím řady závazků, jako například zvýšení počtu návštěvníků na náboženských poutích, podpora zdravého životního stylu či podpora růstu kulturních a zábavních příležitostí v Království. Pro dosažení ekonomických cílů chce Saúdská Arábie diverzifikovat svoji ekonomiku a vytvářet dynamické pracovní příležitosti pro své občany, což se má stát prostřednictvím závazků v oblasti vzdělávání, podnikání a řadě dalších inovací. Nicméně pro splnění 3 tématu Vize 2030, a to stát se ambiciózním národem, se chce Saúdská Arábie zaměřit ve své vládní strategii na odpovědnost, transparentnost a efektivitu. Aby však Království tento potenciál mohlo realizovat, rozhodlo se zavést nulovou toleranci vůči všem úrovním korupce, vyškolit více než 500 000 vládních zaměstnanců v oblasti osvědčených postupů, a především posílit neziskový sektor prostřednictvím zvýšené efektivity a dopadu. Podle těchto plánů lze Vizi 2030 považovat za první krok k dosažení ekonomických aspirací Saúdské Arábie a transformaci života jejích občanů.³⁰

V důsledku Vize 2030 jsou tak po celé Saúdské Arábii vystavovány moderní silnice, které mají usnadnit transport po rozlehlém království. První z nich byla dokončena již roku 1938 a byla vystavěna čistě pro poutnické účely.³¹ Jejím primárním cílem bylo propojení Mekky s přístavním městem Džidda, které již od raných dob islámu sloužilo jako přístupný bod pro většinu poutníků, kteří odtamtud dále směřovali vykonat posvátnou pouť do Mekky.

---

²⁹ Jane Kinninmont, „Vision 2030 and Saudi Arabia's social contract", *Austerity and transformation*, Chattham House, London, 2017, 2–5, Zpřístupněno 19. Července 2022. <https://ipwna.ir/wp-content/uploads/2017/11/vision-2030-saudi-kinninmont-irpublicpolicy-2.pdf>.

³⁰ „Vision 2030", The Embassy of The Kingdom of Saudi Arabia, 2022, Zpřístupněno 25. Července 2022. <https://www.saudiembassy.net/vision-2030>.

³¹ Pro odbornější a širší náhled na problematiku automobilové dopravy v dopravě jak z historického, tak ze současného hlediska, je relevantní publikace viz Pascal Menoret, *Joyriding in Riyadh: Oil, Urbanism, and Road Revolt* (Cambridge University Press, 2014).

Nutno dodat, že právě v mekkánské provincii byly silnice nejvíce modernizovány oproti ostatním částem království, aby byla zachována králova náboženská prestiž v očích muslimských poutníků.³² Postupem času začaly být silniční sítě rozšiřovány po celém království obzvláště poté, co byl Rijád zvolen za hlavní město vlády v roce 1953. To vyžadovalo, aby bylo co nejdříve zajištěno spojení Rijádu s ekonomickými oblastmi na východě a posvátnými oblastmi na západě země. Nutnost budování silnic spojených s Rijádem byla umocněna faktem, že se toto město stalo svědkem obrovského růstu závislosti na automobilech.³³ Jedním z nejvýznamnějších silničních programů spuštěných ministerstvem dopravy byl projekt zaměřený na propojování silnic mezi všemi vesnicemi a městy. Nakonec však musel být tento plán pozměněn z důvodu veliké rozlehlosti království, na kterém bylo rozptýleno mnoho malých vesnic. Proto bylo nakonec odsouhlaseno, že dojde alespoň k propojení všech vesnic nacházejících se do 50 kilometrů od hlavních silnic.³⁴

Další výraznou proměnou prochází rozvoj vlakové dopravy, přičemž v současné době probíhá řada rozsáhlých projektů, jejichž cílem je do roku 2040 rozvíjet železniční systém a vlakovou dopravu v zemi. Jedním z nich je tzv. „Haramain High Speed Rail Project“, který si kladl za cíl vybudovat vysokorychlostní železniční trat spojující Mekku a Medínu s Džiddou. Pro veřejnost bylo toto železniční spojení spuštěno v roce 2018 a poskytuje tak poutníkům další možnost dopravy v souladu s ambiciózním plánem vlády zvýšit do roku 2030 roční počet poutníků z 2 až na 30 milionů ročně.³⁵ Ve výstavbě je také železniční projekt Rady pro spolupráci v Perském zálivu (GCC), který by vytvořil rozsáhlou železniční síť mezi všemi zeměmi Zálivu.³⁶ To se jeví jako velkolepý úkol pro region Arabského poloostrova, jelikož žádný stát s výjimkou Saúdské Arábie a Spojených arabských emirátů dosud nedisponuje téměř žádnou železniční sítí na svém území.³⁷

Nejvýraznější změnou však prošlo odvětví letecké dopravy, které představuje zásadní podíl cestujících osob do Saúdské Arábie, ať už za náboženskými, nebo rekreačními účely. V Saúdské Arábii se nachází celkově 26 letišť, z čehož nejvýznamnější z nich se nachází v Džiddě, Rijádu, Dammámu a Medíně, která podle údajů z roku 2017 odbavila více než 90

³² Carlos A. Brebbia, *Urban Transport XV: Urban Transport and the Environment* (WIT Press, 2009), 278.

³³ Majid Aldalbahi a Guy Walker, „Riyadh Transportation History and Developing Vision“, *Urban Planning and Architectural Design for Sustainable Development (UPADSD)* 216 (2016): 163, Zpřístupněno 25. Července 2022. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.12.024>.

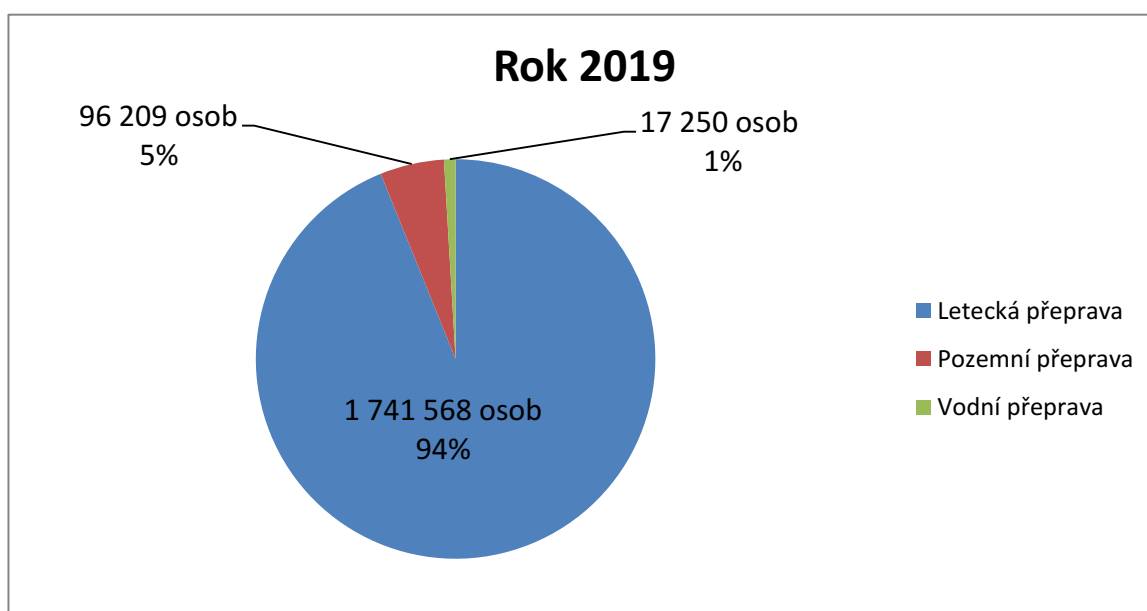
³⁴ Brebbia, *Urban Transport XV: Urban Transport and the Environment*, 280–81.

³⁵ Anishchenkova, *Modern Saudi Arabia: Understanding Modern Nations*, 126–27.

³⁶ Mezi tyto země spadá Omán, Spojené arabské emiráty, Katar, Kuvajt, Bahrajn a Saúdská Arábie.

³⁷ John G Lowe a Ibrahim Saud Altrairi, „The Gulf cooperation council railway“, *Management*, 2013, 1147, Zpřístupněno 25. Července 2022. https://www.researchgate.net/publication/274835872_The_Gulf_Cooperation_Council_Railway.

milionů cestujících.³⁸ Za nejrušnější letiště je považováno letiště v Džiddě z důvodu jeho náboženského charakteru. V současné době v Saúdské Arábii operuje celkem pět leteckých společností, z nichž je za největšího dopravce považována společnost Saudia. Ta plní zároveň funkci národního dopravce a je tak ve vlastnictví státu. Za největší saúdskoarabskou soukromou leteckou společností je považována Flynas, která si se společností Saudia udržovala monopol v zemi až do roku 2016, kdy začaly zahajovat letecký provoz další soukromé společnosti. Postupná rostoucí konkurence mezi leteckými společnostmi tak způsobila, že začalo docházet ke zdatelnému snižování cen letenek, což kladně působí na zvyšování počtu cestujících, kteří se k přepravě rozhodnou využít leteckou dopravu.³⁹ Pro ucelenější představu rostoucího zájmu o leteckou přepravu lze vyzdvihnout data vyplývající z grafu, který porovnává počty poutníků v závislosti na tom, jaký typ dopravy do Saúdské Arábie využívají.⁴⁰

Graf číslo 1: Příjezd poutníků do Saúdské Arábie v roce 2019 podle způsobu cestování

Zdroj: Statista.com, 2020

Zpracoval: Vladimír Fuksa, 2022

Rozvoj cestovního ruchu včetně letectví patří mezi hlavní složky Vize 2030. Letecké společnosti všech typů budou pravděpodobně těžit z toho, jak se letecký trh v příštích několika letech otevře a rychle poroste, poháněný rostoucím počtem poutníků i sekulárních

³⁸ „More than 91 million passengers crossed the Kingdom’s airports in 2017”, General Authority of Civil Aviation, 2017, Zpřístupněno 25. Července 2022. <https://gaca.gov.sa/web/en-gb/news/2017-statistics-ar-002>.

³⁹ Anishchenkova, *Modern Saudi Arabia: Understanding Modern Nations*, 125–26.

⁴⁰ Data byla vybrána pro rok 2019 záměrně, jelikož v dalších letech byl mezinárodní cestovní ruch globálně ovlivněn pandemií Covid-19.

turistů. Očekává se také nárůst služebních cest do Saúdské Arábie, jelikož Saúdská Arábie pracuje na diverzifikaci své ekonomiky v rámci vládního reformního plánu Vize 2030.

1.2.3 Diverzifikace ekonomiky v kontextu Vize 2030

V reakci na rychlý pokles světových cen ropy představil roku 2016 korunní princ Muḥammad ibn Salmán nový ekonomický plán nazvaný Vize 2030 a doprovodný Národní transformační plán, které mají království umožnit diverzifikovat svoji příjmovou ekonomiku silně závislou na ropě, posílit soukromý sektor a obecně podpořit dlouhodobý hospodářský růst země. V důsledku toho jsou tyto reformní snahy vedené korunním princem přísnější než jakýkoli předchozí pokus o ekonomickou diverzifikaci ze strany dynastie Saúdu v rámci „pětiletých plánů“.⁴¹ I proto čelí princ potenciálnímu odporu a opozici elit vůči navrhovaným programovým úsporným opatřením a zaměstnanosti ve veřejném sektoru, které jsou začleněny do Vize 2030. Rentiérský systém je totiž hluboce zakořeněn v saúdské společnosti a představuje implicitní společenskou smlouvu mezi monarchistickými vládci vlády a ovládanými. Kromě toho tato transformace vyžaduje významné úpravy ze strany vládních ministerstev a agentur ve způsobu, jakým koordinují a spravují byrokracii a programy království, zejména prostřednictvím přeformulovaného systému veřejného rozpočtování a finančního řízení.⁴² Celkově se však očekává, že hospodářská diverzifikace nejenže učiní ekonomiku méně zranitelnou vůči rizikům spojeným s cenovými výkyvy v krátkodobém horizontu, ale také umožní ekonomice zajistit prosperitu pro budoucí generace, až se zásoby ropy či zemního plynu vyčerpají.⁴³

Ačkoli příjmy z ropného sektoru dosud patří mezi základní pilíře ekonomiky, vláda věnuje pozornost investicím do mnoha dalších sektorů k udržitelné ekonomice. Jedním z nich je právě rozvoj cestovního ruchu. Před dobou transformace byl pro Saúdskou Arábii typický především náboženský cestovní ruch, přičemž vláda si je plně vědoma rentability z něj plynoucí, avšak v kontextu s Vizí 2030 se pozornost saúdské vlády začala upírat i na sekulární turismus, který se stal zcela nově podporovaným odvětvím v historii země. V souladu s tím si vláda připravila plán, který má v budoucnu přilákat více zahraniční turistů, aby navštívili zemi

---

⁴¹ Jedná se o základní ekonomickou koncepci republik především se socialistickým zřízením, na základě které probíhala organizace hospodářství a ekonomiky dané země. Během těchto „pětiletých“ probíhala v Saúdské Arábii modernizace služeb či infrastruktury, což postupně připravovalo půdu pro sekulární turismus.

⁴² Daniel Moshashaj, Andrew M. Leber, a James D. Savage, „Saudi Arabia plans for its economic future: Vision 2030, the National Transformation Plan and Saudi fiscal reform“, *British Journal of Middle Eastern Studies* 47, č. 3 (2020): 381–82, Zpřístupněno 25. Července 2022. <https://doi.org/10.1080/13530194.2018.1500269>.

⁴³ Sarah Muhanna Al Naimi, „Economic Diversification Trends in the Gulf: the Case of Saudi Arabia“, *Circular Economy and Sustainability*, 2021, 223, Zpřístupněno 25. Července 2022. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8397598/pdf/43615_2021_Article_106.pdf.

i z jiného než náboženského důvodu. Tento plán zahrnuje zejména zavedení turistických víz, která mají být téměř komukoliv volně dostupná a lehce dosažitelná. Jedná se o významný krok vpřed v historii země, jelikož do té doby bylo cestování do Království umožněno pouze na základě turistických víz pro náboženské účely. Zbývá většina návštěv byla tvořena cestujícími s pracovním návštěvním vízem, jehož získání vyžadovalo legitimní obchodní účel a ve většině případů dopis o záruce podniku v Království.⁴⁴

Mimo to vláda věnuje pozornost rozvoji historických památek po celé zemi, přičemž jedním z primárních cílů je zdvojnásobení počtu památek zapsaných na seznamu UNESCO do roku 2030. Z toho do budoucna plyne výstavba nových památek, institucí či oživení starých kulturních míst, která byla dosud „zapomenuta“. Jedná se zejména o neislámské památky, které nebyly patřičně udržovány, jelikož to odporovalo narativu islámské země.⁴⁵

Vzhledem k tomu, že saúdská vláda plánuje rozvíjet toto odvětví, vytváří se i mnoho příležitostí pro investory. Jejich důležitost se projeví v mnoha kategoriích, jelikož mohou významně přispět k budování infrastruktury důležité pro rozvoj sekulárního turismu. Kromě toho je cílem vlády spolupracovat se zahraničními společnostmi, aby se zapojily do tohoto vývoje a přilákaly co nejvíce turistů za moderními atrakcemi a zábavními centry. Pro správu těchto záležitostí bylo v zemi zřízeno v roce 2016 ministerstvo zábavního turismu, jehož hlavním cílem je regulace a rozvoj zábavního sektoru v Království.⁴⁶ Vzhledem k těmto okolnostem tak Saúdská Arábie směřuje k tomu, že bude jednou z předních zemí s investičními schopnostmi v regionu, což ji v budoucnu zajistí udržitelnou ekonomiku a stabilní chod země.⁴⁷

---

⁴⁴ Jad A. Taha a Tom A. Thraya, „Saudi Arabia Launches Tourist Visa Program“, Mayer Brown, 2019, Zpřístupněno 25. Července 2022. <https://www.mayerbrown.com/en/perspectives-events/publications/2019/09/saudi-arabia-launches-tourist-visa-program>.

⁴⁵ Ayman Sherbini et al., „Income diversification for future stable economy in Saudi Arabia: An overview of the tourism industry“, *International Journal of Commerce and Management* 4, č. 11 (2016): 183–84, Zpřístupněno 25. Července 2022.

https://www.researchgate.net/publication/341671718_INCOME_DIVERSIFICATION_FOR_FUTURE_STABLE_ECONOMY_IN_SAUDI_ARABIA_AN_OVERVIEW_OF_THE_TOURISM_INDUSTRY.

⁴⁶ „General Entertainment Authority“, 2022, Zpřístupněno 25. Července 2022. <https://www.gea.gov.sa/>.

⁴⁷ Sherbini et al., „Income diversification for future stable economy in Saudi Arabia: An overview of the tourism industry“, 184–85.

2 Sekulární turismus jako nový fenomén

Cestovní ruch a zábava se v posledních letech staly jedním z prioritních sektorů v rámci iniciativy Vize 2030 Saúdské Arábie pro hospodářskou diverzifikaci. Vláda si klade za cíl zvýšit domácí výdaje domácností související se zábavou a volnočasovými aktivitami a přeměnit zemi na hlavní globální cestovní destinaci. Cílem této kapitoly je nejprve nastínit význam sociálních reforem aplikovaných po nástupu Muḥammada ibn Salmána, které vláda považuje za klíčový nástroj k úspěšnému rozvoji země v oblasti cestovního ruchu. Za tímto účelem vláda zavedla řadu iniciativ, včetně rozvolnění zábavního sektoru, zavedení systému elektronických víz pro turisty, otevření svých míst světového dědictví UNESCO či samotnou výstavbu letovisek na pobřeží Rudého moře. Pro tyto potřeby vláda spustila řadu projektů v rámci Vize 2030, které mají do budoucna zvýraznit silné stránky Saúdské Arábie v odvětví cestovního ruchu. Velkou výzvou však představuje dopad pandemie Covid-19, která ovlivnila cestovní ruch po celém světě, Saúdskou Arábii nevyjímaje. Kvůli této nemoci čelilo Království sociálním represím, zastavení letů či uzavření hranic, což výrazně narušilo ambiciózní plány Vize 2030.

2.1 Významné sociální reformy saúdkoarabské politiky v důsledku transformace země

Diverzifikace ekonomiky, s níž je spojena podpora odvětví cestovního ruchu, měla hluboký dopad na společenský život v království. Omezení, která kdysi uvalil saúdský náboženský establishment – sankce proti předislámským místům a historickým vzpomínkám, stejně jako zákazy hudby, tance a genderového míšení – se postupně rozvolnila v souladu s širším otevřením země.

Politické reformy v Saúdské Arábii sahají až k událostem 11. září 2001, kdy byla královská rodina pod tlakem nucena reformovat a modernizovat vládu. Tuto agendu prosazoval král ‘Abdulláh před i po svém nástupu na trůn v roce 2005 a jeho vláda provedla řadu důležitých změn ve správní struktuře saúdkoarabské monarchie. Důvody pro tyto změny byly nejen ekonomické, ale zároveň úzce souvisely s radikálním islámem. Ve stejném roce totiž zahájil ‘Abdulláh kampaň prostřednictvím médií a mešit v zemi, aby vzdělával saúdské občany o nebezpečí extremismu. Při jednom ze svých projevů v Mekce například vyzval všechny muslimy, aby přijali „ducha umírněnosti, tolerance a rovnováhy“.⁴⁸ V mnoha reformách iniciovaných králem ‘Abdulláhem začal pokračovat i jeho nástupník Muḥammad

---

⁴⁸ Catherine E. Shoichet a Nic Robertson, „Saudi Arabia’s King Abdullah pushed some reforms“, CNN, 2015, Zpřístupněno 25. Července 2022. <https://edition.cnn.com/2015/01/22/middleeast/saudi-arabia-king-abdullah-obit/index.html>.

ibn Salmán, který se dostal k moci ihned po jeho smrti v lednu roku 2015.⁴⁹ Jeho jmenováním se rychlost transformace značně urychlila a mediální obraz Saúdské Arábie jej označuje za průkopníka modernizace, který aktivně propaguje nově kosmopolitní globální image Saúdské Arábie.⁵⁰ Tento zaujatý postoj vůči princovi označovanému za reformátora však může být z mnoha důvodů neoprávněný a problematický, jelikož může být pouhou součástí jeho mediální propagandy.⁵¹ I přes tyto spekulativní pochybnosti je však faktem, že od jeho nástupu k moci proběhlo několik významných sociálních reforem, které poznamenaly každodenní život a výrazně napomohly rozvoji sekulárního turismu v zemi.

Omezení pravomocí náboženské policie

Období reforem začalo odvážným krokem, kdy se Muḥammad ibn Salmán rozhodl omezit pravomoci mocné náboženské policie hlídající v saúdských ulicích často známé pod pojmem „mutawwa“.⁵² Jednalo se o speciální složky policie, jejichž úkolem bylo prosazovat morální aspekty práva šaría pod dohledem zvláštního výboru pro podporu ctnosti a prevenci neřesti, který podléhal přímo králi.⁵³ Saúdstí duchovní ospravedlňují existenci této zvláštní síly potřebou podporovat a chránit ctnostný životní styl všech saúdských občanů. Příslušníci náboženské policie byli často dobrovolníci, kteří hlídkovali v ulicích běžně po boku obecní policie. Mezi jejich časté aktivity patřilo vyhledávání a zabavování produktů, které byly považovány za neislámské, což představoval například zákaz západní hudby, filmů či konzumace a prodej vepřového s alkoholem. Zejména přísná pravidla mutawwa nastavovala v „genderové otázce“, kdy nejen že na ulicích dohlížela na vzájemnou segregaci mužů a žen, ale stíhala i jakýkoliv projev homosexuálního chování, který byl často trestán smrtí. Celkově je tak možné říci, že tyto složky stíhaly všechno, co odporovalo přísným náboženským normám, které vycházely z učení wahhábismu. Následkem několika skandálů však začala prestiž této policejní jednotky upadat, následkem čehož začala být podrobována veřejné

---

⁴⁹ Al-Rasheed, *Salman's Legacy: The Dilemmas of a New Era in Saudi Arabia*, 45.

⁵⁰ Anishchenkova, *Modern Saudi Arabia: Understanding Modern Nations*, 87–88.

⁵¹ Více o této problematice viz Madawi Al-Rasheed, *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia* (Oxford University Press, 2021), 79–101.

⁵² Cinzia Bianco, „Mohammad Bin Salman's Reforms: Obstacles, Opposition and Questions of Stability in Saudi Arabia“, in *Saudi Arabia at a Crossroads: Reforms and Uncertainties Ahead* (Milán: ISPI, 2018), 21, Zpřístupněno 25. Července

2022. https://www.researchgate.net/publication/329035292_Mohammad_Bin_Salman%27s_Reforms_Obstacles_Opposition_and_Questions_of_Stability_in_Saudi_Arabia.

⁵³ Louise Lief, „With youth pounding at kingdom's gates, Saudi Arabia begins religious police reform“, *Christian Science Monitor*, 2013, Zpřístupněno 25. Července 2022. <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2013/0523/With-youth-pounding-at-kingdom-s-gates-Saudi-Arabia-begins-religious-police-reform>.

kritice a ojediněle čelila i násilným útokům vůči jejím členům. V reakci na to vláda reagovala administrativní reformou této složky, přičemž tyto změny mnoho úspěchů nepřinesly.⁵⁴

Historická změna nastala v roce 2016, kdy Salmán v rámci reformy výrazně omezil pravomoci náboženské policie. Saúdský kabinet vydal královský dekret, který zbavil náboženskou policii jejích privilegií a zakázal jejím členům pronásledovat, vyslýchat, žádat o identifikaci, zatýkat a zadržovat kohokoli podezřelého ze zločinu. Nyní jsou povinni v případě potřeby hlásit veškeré přečiny policii a bezpečnostním silám. I když samotné složky zůstávají do určité míry aktivní, jasně lze pozorovat jejich postupný odchod ze sféry veřejného života. Tuto změnu přivítala zejména saúdská mládež či zahraniční návštěvníci, kteří byli často těmito složkami pronásledováni.⁵⁵

Zákon o zákazu řízení ženám

V návaznosti na 'Abdulláha začala významnými reformami procházet ženská práva, která představují jeden ze zásadních faktorů při rozhodování rekreačních turistů, zda navštívit Saúdskou Arábii či nikoliv. Za výraznou reformu lze považovat ustanovení dekretu o zrušení zákazu řízení ženám v roce 2018, přičemž tato změna zůstává v mnoha ohledech diskutabilní. Královská rodina včetně Salmána v předchozích letech udržovala nespravedlivé zákony poškozující práva žen. V roce 1990 samotný princ tehdy jako guvernér Rijádu dohlížel na potrestání desítek aktivistek, které se zúčastnily protestu proti zákazu řízení v zemi. Z tohoto kontextu tak vyplývá rozporuplná otázka, z jakého důvodu Salmán náhle změnil postoj vůči této legislativní změně. Z obecného hlediska lze říci, že se jedná zejména o pragmatické důvody vlády spíše než o plnohodnotné úsilí o posílení práv žen. Zrušení zákazu řízení dopravních prostředků ženám je totiž součástí plánu Vize 2030 spojené s cílem podpory soukromého sektoru. Vše napovídá skutečnosti, že zrušení zákazu by umožnilo více ženám posílit pracovní sílu a oživit ekonomiku země v souladu s Vizí 2030. Ta si klade za cíl zaměstnat v soukromém sektoru alespoň 30% žen do roku 2030.⁵⁶ Ačkoliv má tato reforma pozitivní charakter, je nutné dodat, že navzdory tomu přetrvává represivní politika vůči ženám v Saúdské Arábii i nadále. Obecně vzato, sociální reformy korunního prince zvýšily práh

---

⁵⁴ Anishchenkova, *Modern Saudi Arabia: Understanding Modern Nations*, 178.

⁵⁵ Yasmine Farouk a Nathan J. Brown, „Saudi Arabia's religious reforms are touching nothing but changing everything“, Carnegie endowment for international peace, 2021, Zpřístupněno 25. Července 2022. <https://carnegieendowment.org/2021/06/07/saudi-arabia-s-religious-reforms-are-touching-nothing-but-changing-everything-pub-84650>.

⁵⁶ Hana Al-Khamri, „Why did Saudi Arabia lift the driving ban on women only now?“, Al Jazeera, 2018, Zpřístupněno 25. Července 2022. <https://www.aljazeera.com/opinions/2018/6/24/why-did-saudi-arabia-lift-the-driving-ban-on-women-only-now>.

aspirací mezi ženami, přičemž jedna strana žen bývá často zviditelňována a privilegována, načež ta druhá bývá režimem pronásledována a vězněna.⁵⁷

Rozvolnění společenských akcí a institucí

Jedna z dalších významných reforem se uskutečnila v roce 2018 a týkala znovuotevření kin. Několik z nich provozovala Saúdská Arábie do roku 1970, načež byla posléze uzavřena duchovními představiteli v kontextu rostoucího vlivu islamistů v celém arabském regionu.⁵⁸ S vývojem moderních technologií se však tento zákaz stal k vymáhání takřka absurdním, jelikož mnoho obyvatel pozorovalo zahraniční filmy ve svém soukromí a nebylo tak možné udržovat stálou kontrolu nad tímto deliktem. Paradoxem bylo, že národní letecká společnost Saudia promítala filmy během jejich letů, přičemž byly záměrně rozostřovány jen některé scény s „nevhodným obsahem“. Na základě cenzury zahraničních filmů v Saúdské Arábii se nejčastěji preferovanou alternativou stávaly levné letecké cesty do Bahrajnu či Spojených arabských emirátů, jelikož v těchto zemích daný zákaz neplatil. Podle zdrojů vládních orgánů občané Saúdské Arábie například v roce 2017 utratili zhruba 30 miliard dolarů za zábavu a pohostinství v okolních zemích na Blízkém východě. Tato částka představuje 5% hrubého domácího produktu Saúdské Arábie, což je míra všeho, co země vyprodukuje za rok. Tento fakt následně vláda použila jako argument pro otevření zábavního sektoru s cílem získat tyto finance zpět do státního rozpočtu.⁵⁹

V reakci na to bylo roku 2018 v Rijádu slavnostně otevřeno první kino v zemi poté, co byl zrušen náboženský zákaz trvající desítky let. Znovuotevření kin však nebylo jediným krokem, který byl učiněn. Ještě téhož roku se v Saúdské Arábii konal historicky první „Týden módy“, na jehož scéně účinkovali mezinárodní návrháři, jejichž primárním úkolem bylo představit veřejnosti do budoucích let saúdské nadějně talenty tohoto odvětví. O necelý rok později přišlo další rozvolnění, které se týká práva umožňující účast žen na veškerých typech sportovních akcí v zemi. Spolu s touto reformou došlo ke zmírnění tzv. „zákonu o opatrovnictví“, čímž bylo ženám umožněno v Saúdské Arábii žádat o cestovní pasy a zároveň cestovat samostatně.⁶⁰

---

⁵⁷ Al-Rasheed, *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia*, 233–35.

⁵⁸ Lisa Richwine, „Saudi Arabia’s First New Cinema in Decades to Open April 18“, *Reuters*, 2018, sek. Media Industry, Zpřístupněno 25. Července 2022. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-cinemas-idUSKCN1HB2LC>.

⁵⁹ Jane Kinnimont, „Saudi Arabia: Why is going to the cinema suddenly OK?“, *BBC News*, 2018, Zpřístupněno 25. Července 2022. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-43738718>.

⁶⁰ Frauke Greiffenhagen, „The Prince of Change: Is MbS Transforming the Saudi Society?“, *The Euro-Gulf Information Centre*, 2018, Zpřístupněno 25. Července 2022. <https://www.egic.info/the-prince-of-change-mbs>.

Turistická víza

Jedním z geopolitických problémů byla neochota Saúdské Arábie vydávat turistická víza stanovená pro rekreační účely. Saúdská vláda se původně vyhýbala výdeji těchto víz, i když občasně projevovala zájem o zvýšení návštěvnosti kulturních míst a přírodních krajin této země. Jedinou možností pro vstup na území Saúdské Arábie tak představovala poutnická či obchodní víza. Existovalo však mnoho dalších omezení ovlivňující podmínky umožňující vstup do země. Přísné vízové požadavky platily zejména pro státy, které nebyly součástí GCC. Nejprísnejší z nich se týkala Izraele, který nebyl mezi státy GCC uznáván především kvůli okupaci palestinských území, a tímto gestem tak země GCC včetně Saúdské Arábie vyjadřovaly solidaritu pro Palestinu.⁶¹ Z tohoto případu tak zcela jasně vyplývá, že regionální konflikty a geopolitika patřily mezi jedny z klíčových problémů, které bránily úspěšnému rozvoji cestovního ruchu v zemi.

Zlomový moment nastal v září roku 2019, kdy Saúdská Arábie nově zavedla turistická víza, aby do království přilákala zahraniční návštěvníky v kontextu Vize 2030. Tato víza lze získat prostřednictvím internetových stránek v podobě tzv. „elektronického víza“, které je možné vyřídit a obdržet v rámci několika minut s vyhnutím se zdlouhavým imigračním procesům. Tato víza jsou poskytována především návštěvníkům z Evropy, Severní Ameriky, Oceánie či některých asijských zemí. V případě často spekulovaného Izraele platila pro vstup donedávna specifická pravidla. Ačkoliv saúdská vláda nepovolovala vstup kterýchkoliv návštěvníků s pasem obsahujícím izraelské razítko, od zavedení elektronických víz roku 2019 bylo od této restrikce upuštěno. Postupně se začaly vztahy mezi Izraelem a Saúdskou Arábií normalizovat a v roce 2022 začala být udělována „zvláštní víza“ izraelským občanům, kteří měli na půdě Saúdské Arábie do té doby vstup přísně zakázán. I přesto však zůstává Saúdská Arábie ostražitá vůči veřejným vazbám na Izrael, přičemž Království klade důrazně najevo, že pokroku s Izraelem může dosáhnout jedině tehdy, pokud bude dosaženo pokroku s Palestinou. K této skutečnosti se v květnu 2022 vyjádřil saúdský ministr zahraničí Fajšal ibn Farħán následovně: *„Integrace Izraele do regionu bude obrovským přínosem nejen pro Izrael, ale pro celý region. Ale bez řešení klíčových problémů palestinského lidu a poskytnutí respektu a*

---

⁶¹ Al-Hamarneh, a Stephenson, *International Tourism Development and the Gulf Cooperation Council States : Challenges and Opportunities*, 52.

suverenity palestinskému lidu prostřednictvím zřízení palestinského státu bude nestabilita a hrozby pro bezpečnost Izraele a bezpečnost celého regionu pokračovat.“⁶²

Sociální reformy hrají významnou roli ve formování sekulárního turismu v zemi. V první řadě vláda využívá tyto reformy jako nástroj propagandy, kterými se chce kladně prezentovat na mezinárodní scéně a signalizovat, že je Saúdská Arábie připravena na otevření se světu. Mimo to chce reformami upoutat pozornost zahraničních investorů, pomocí nichž cílí přilákat do země vysoké počty zahraničních turistů. Tyto změny rovněž naznačují, že v zemi dochází k postupnému rozpadu saudskoarabské náboženské elity, čímž je kladen menší důraz na wahhábismus a roli náboženství v saúdské národní identitě. Přestože země zůstává z velké části konzervativní ve srovnání s jinými zeměmi světa, toto uvolnění společenského života představuje významnou změnu pro místní i cizince, kteří dříve museli žít dva oddělené životy – veřejný a soukromý – a proto zejména jimi budou tyto reformy vřele přijaty.⁶³

Je důležité poznamenat, že ačkoliv Saúdská Arábie projevuje maximální úsilí v otázce propagace země s cílem kladného efektu na příchozí turisty, určitý problém mohou představovat západní média, k čemuž se v jednom z nedávných rozhovorů vyjádřila uznávaná profesorka Madawi al-Rashid, přičemž pronesla: „*Zejména západní média přejímají oficiální vládní narativ, že saúdstí občané jsou nebo tvoří konzervativní společnost, která má proti všemu námitky.*“ Rozhovor na toto téma doplnila i spisovatelka a saúdská aktivistka za práva žen Hála al-Dúsarí, která dodala: *Opakuji to, co zmínila doktorka Madawi o problému západního zpravodajství o Saúdské Arábii, které je bez nuancí. Západní zpravodajci jsou tolik naladěni na wahhábisty a radikální historii Saúdské Arábie a nahlízejí na ni jako na vývozce přísných islámských ideologií nebo jako na potlačovatele žen.*“⁶⁴ I přes tyto překážky však země začíná díky své propracované marketingové kampani nabírat na popularitě mezi rekreačními turisty, kteří jsou klíčovým zdrojem pro rozvoj sekulárního turismu v Saúdské Arábii.

---

⁶² „Israeli Passport? Saudi Arabia Welcomes You“, *Globes*, 2022, sek. Features, Zpřístupněno 28. Července 2022. <https://en.globes.co.il/en/article-israeli-passport-saudi-arabia-welcomes-you-1001413475>.

⁶³ Mark Johnson, „How will social reform in Saudi Arabia impact assignees?“, *ECA*, 2019, Zpřístupněno 28. Července 2022. <https://www.eca-international.com/Insights/Blog/December-2019/How-will-social-reform-in-Saudi-Arabia-impact-assi>.

⁶⁴ „What Kind of Reform, and Who Really Benefits? Taking Stock of Change in Saudi Arabia“, *Democracy for the arab world now*, 2022, Zpřístupněno 28. Července 2022. <https://dawnmena.org/what-kind-of-reform-and-who-really-benefits-taking-stock-of-change-in-saudi-arabia/>.

2.2 Druhy cestovního ruchu typické pro Saúdskou Arábii

Saúdská Arábie se pyšní mnoha místy a atrakcemi, které může zahraničním turistům ze svého širokého repertoáru nabídnout. I přesto v této zemi existují omezené podmínky pro rozvoj některých druhů cestovního ruchu, kterých z obecného hlediska existuje široká řada. V mnohých případech se jedná především o podmínky geografického a kulturního rázu, které má Saúdská Arábie specifické oproti mnohým zemím světa. Na základě toho budou v této podkapitole představeny nejfrekventovanější druhy cestovního ruchu, které jsou dosud nejvíce podporované a vyhledávané v Saúdské Arábii.

2.2.1 Rekreační cestovní ruch

Tento typ cestovního lze charakterizovat jako nejvýznamnější oproti ostatním, neboť v moderní uspěchané době 21. století jej vyhledávají téměř každým. Jeho popularita je značná především mezi městským obyvatelstvem kvůli nahromaděnému stresu, který obyvatelé v rušných městech zažívají. Naproti tomu ve venkovských oblastech je tento druh cestovního ruchu značně omezený, a to především vinou nízké mobility lidí ve venkovských oblastech či kvůli nízkým finančním příjmům. Tento typ je nejfrekventovanější zejména v období volna, a tudíž jeho poptávka vyplývá z potřeby rekreace a změny prostředí. Tito turisté tedy často vyhledávají místa, na kterých mohou strávit odpočinkovou dovolenou doplněnou o běžné každodenní činnosti, jako jsou například exkurze, procházky, vybrané sporty atd.⁶⁵ V těchto ohledech Království Saúdské Arábie plánuje výstavbu moderních megaprojektů, které mají tyto potřeby potenciálních zákazníků v budoucnu uspokojit. Při financování těchto ambiciózních projektů vláda spoléhá na revitalizovaný Veřejný investiční fond (PIF)⁶⁶. Financování se týká především největších megaprojektů v rámci reformního programu, kterými jsou projekt NEOM, projekt rozvoje luxusní turistiky u Rudého moře či projekt Qiddíja, který má v budoucnu představovat mimo Rijád hlavní město zábavy.⁶⁷

Projekt Neom

Tento projekt se stal jedním z klíčových oznámení v rámci Vize 2030 a za cíl si klade výstavbu multifunkčního megaměsta v provincii Tabúk na severozápadě země podél Rudého moře. Do tohoto projektu se zapojily i Egypt s Jordánskem vědomi si profitu, který jim tento

⁶⁵ Cornelia Elena Tureac a Anca Turtureanu, „Types and forms of tourism“, *Acta Universitatis Danubius. Œconomica* 4, č. 1 (2010): 95–97, Zpřístupněno 28. Července 2022. <https://journals.univ-danubius.ro/index.php/oeconomica/article/view/60/56>.

⁶⁶ Státní investiční fond poskytující finanční prostředky na produktivní komerční projekty, které jsou strategicky významné pro rozvoj ekonomiky země.

⁶⁷ Stephen Grand a Katherine Wolff, „How is Vision 2030 to be implemented?“, *Assessing Saudi Vision 2030* (Atlantic Council, 2020), 32–33, JSTOR, Zpřístupněno 28. Července 2022. <http://www.jstor.org/stable/resrep29468.8>.

projekt může přinést.⁶⁸ Předpokládané náklady na tento projekt činí 500 miliard dolarů a toto futuristické město má v budoucnu představovat chloubu celého Království. Nutno dodat, že tento projekt symbolizuje odvážný krok vpřed v pokroku lidstva a také ztělesnění vize, která zobrazuje pohled na budoucnost z hlediska technologie. Město je strategicky situováno poblíž Akabského zálivu v Jordánsku a Suezského průplavu v Egyptě, což z něj činí příhodné místo pro rozvoj mezinárodního námořního obchodu. Z hlediska turistiky se toto město má stát lákadlem zejména kvůli panenským plážím, nedotčené přírodě či klimatu, přičemž vláda tyto faktory považuje za konkurenční výhodu oproti jiným zemím. I proto má být město Neom nejen centrem rekreačního turismu, ale i odrazem kreativity v oblasti ochrany životního prostředí, které zde hraje výsadní roli. Dle plánu bude město sestávat z propojených kognitivních komunit, jež budou posíleny umělou inteligencí na úseku 25 000 km², v rámci kterého má vzniknout prostředí bez hluku a znečištění, stejně jako bez automobilů a dopravních zácp. Za hlavní cíl si projekt Neom klade vytvořit moderní a civilizovaný životní styl, na základě čehož má toto město představovat nejmodernější, bezpečné a zdraví prospěšné místo pro turisty i místní obyvatele.⁶⁹

K samotnému projektu se vyjádřil i korunní princ Muḥammad ibn Salmán: „*Všechno bude mít vazbu na umělou inteligenci – všechno. Vaše zdravotní dokumentace bude spojena s vaším domácím zásobováním, s vaším autem, bude propojena s vaší rodinou, s vašimi dalšími soubory a systém se bude vyvíjet v tom, jak vám poskytnout lepší věci. Dnes jsou všechny dostupné věci oddělené – auto je samo o sobě, hodinky Apple jsou samy o sobě, všechno je samo o sobě. Tam bude vše propojeno. Takže nikdo nemůže žít nebo navštívit toto místo bez aplikace Neom, kterou budeme mít.*“⁷⁰ Z těchto slov korunního prince je tak patrný záměr sloučit vše do hromadného jednotícího prvku, který umožní zlepšení kvality služeb pro stálé obyvatele či nově příchozí. O kladech či záporech tohoto účelu je však příliš předčasné spekulovat vzhledem k tomu, že se výstavba projektu začala potýkat s výraznými problémy, které zapříčinila smrt novináře Džamála Chášukdžího.⁷¹ Kvůli této události utrpěl objem

---

⁶⁸ Edwards, *Working and Living in Saudi Arabia*, 48.

⁶⁹ Amna Al-Sayed a Faizah Al-Shammari, „The Smart City-Line in Saudi Arabia: Issue and Challenges“, *Postmodern Openings* 13, č. 1 (2022): 16–34, Zpřístupněno 28. Července 2022. <https://www.lumenpublishing.com/journals/index.php/po/article/view/4451>.

⁷⁰ „Neom Airport Planned for Saudi Arabia’s \$500 Billion Mega-City“, *Arabian Business*, 2018, Zpřístupněno 28. Července 2022. <https://www.arabianbusiness.com/politics-economics/402902-neom-airport-planned-for-saudi-arabias-500-billion-mega-city>.

⁷¹ Saudskoarabský novinář a kritik vlády korunního prince Muḥammada ibn Salmána, který byl za nejasných okolností zabit roku 2018 na saúdskoarabském konzulátu v Istanbulu. Jeho smrt vyvolala na mezinárodní scéně vlnu nevole, přičemž z vraždy novináře je obviňován saúdský režim, který nakonec připustil, že se jednalo

zahraničních investic citelný pokles, načež mnoho zahraničních firem, které zvažovaly zapojení do implementace Vize 2030, pozastavilo nebo zrušilo své plány, jelikož vyšla najevo účast vládních činitelů v případě vraždy Chášukdžího. Vzhledem k těmto událostem Salmán připustil, že zahraniční zájem o projekt Neom prudce klesl, čímž musí být tento projekt o několik let odložen.⁷² Dalším problémem je násilné vystěhování místního kmene Huwajtát. Vzhledem k tomu, že projekt Neom má být realizován na území, kde doposud tento kmen žil, tak Muḥammad ibn Salmán údajně vyslal jeho asistenta do této oblasti, který řekl kmeni, aby přijal odškodnění ve výši 3 000 dolarů na rodinu a opustil tato místa, jinak bude v opačném případě čelit vystěhování. Vystěhování však odmítli a následně začala saúdská vláda cíleně trestat jejich postoj různými způsoby včetně únosů, obtěžování, hrozeb a zatýkání. Kuriózním případem se stala například vražda prominentního aktivisty kmene ‘Abd al-Raḥíma al-Ḥuwajtího, který byl zabit policií v dubnu 2020 poté, co zveřejnil videa na platformách sociálních médií, aby zvýšil povědomí o nuceném vysídlení a nelidském projevu síly a brutálního chování.⁷³

Projekt Qiddíja

Qiddíja je město, které je předurčeno stát se jednou z největších turistických atrakcí v Saúdské Arábii, poskytující tisíce pracovních míst, miliony dolarů příjmů a cestu do budoucnosti pro celou generaci saúdské mládeže. Jeho poloha je situována na předměstí Rijádu a očekává se, že toto město se má stát největším zábavním městem na světě s celkovou rozlohou 334 km², čímž má překonat Walt Disney World na Floridě, který je rozlohou velký jen 110 km². Projekt se prioritně zaměřuje na místní, regionální a mezinárodní turisty, přičemž v budoucnu bude představovat přední zábavní, sportovní a kulturní destinaci Saúdské Arábie, která má ztělesňovat saúdskou identitu.⁷⁴ Muḥammad ibn Salmán zdůraznil, že město přiláká zejména mládežnickou kategorii tím, že jim město poskytne vynikající zázemí pro sportovní aktivity, pomocí kterých bude podporován rozvoj jejich sportovních a vzdělávacích schopností. Na programu však není pouze výstavba sportovních zařízení schopných hostit různé mezinárodní soutěže, ale i například výstavba herních center s virtuální realitou, vzdělávacích akademií,

---

o důmyslnou vraždu. Striktně však odmítá tvrzení, že vražda byla nařízena korunním princem Salmánem, což dodnes představuje předmět sporů.

⁷² Nader Habibi, „Implementing Saudi Arabia’s vision 2030: An interim balance sheet“, *Middle East Brief* 127 (2019): 6, Zpřístupněno 28. Července 2022. <https://www.brandeis.edu/crown/publications/middle-east-briefs/pdfs/101-200/meb127.pdf>.

⁷³ Ewan Morgan, „Al-Huwaitat tribe seeks UN help to stop Saudi forced displacement“, *Al Jazeera*, 2020, Zpřístupněno 28. Července 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2020/10/9/al-huwaitat-tribe-seeks-un-help-to-stop-saudi-forced-displacement>.

⁷⁴ Ruba Obaid, „Saudi Arabia’s Qiddiya, Built for Fun, Also Means Business“, *Arab News*, 2018, Zpřístupněno 28. Července 2022. <https://www.arabnews.com/node/1293306/saudi-ara-bia>.

pouštních a asfaltových tratí pro milovníky motoristického sportu, nákupní centra s restauracemi i obchody nabízející slavné mezinárodní značky, vodní či sněhové rekreace a mnoho dalšího. Mimo to bude možné v rámci projektu podniknout outdoorové a dobrodružné aktivity spojené s přírodou, jakými jsou například výlety na safari.⁷⁵

Při zahajovacím ceremoniału o tomto projektu promluvil i jeho zakládající generální ředitel Michael Reiniger, který v jednom z rozhovorů řekl: „*Vytvořením projektu Qiddiya budujeme světlejší budoucnost. Je naplněn kulturou, sportem, zábavou a uměním, čímž reaguje na touhu saúdského lidu po nových a dostupných aktivitách, které obohacují jejich životy. Reiniger dodal: "Qiddija také vytvoří soběstačný ekosystém. Na základě našich pěti základních kamenů, kterými jsou parky a atrakce; pohyb a mobilita; příroda a životní prostředí; sport a wellness; kultura, umění a vzdělávání, tak náš rozvoj bude podporován maloobchodními, rezidenčními a pohostinskými nabídkami, abychom vytvořili plně integrovanou zábavní destinaci.*"⁷⁶

Cílem projektu je umožnit domácí ekonomice znovu získat miliardy dolarů, které saúdští občané každoročně vynakládají na zahraniční cestovní ruch, tím, že saúdskému lidu poskytne možnosti zábavy na světové úrovni. Tyto finanční prostředky následně zůstanou v Království, aby byly postupně reinvestovány ve prospěch místních občanů.⁷⁷

Projekt Rudého moře

Projekt Rudého moře vzniká jako jedinečná, luxusní turistická destinace, která bude zahrnovat přírodu, kulturu a dobrodružství, nastaví nové standardy v udržitelném rozvoji a jeho cílem bude zařadit Saúdskou Arábii na globální mapu cestovního ruchu stejně jako další megaprojekty. Projekt se rozprostírá na ploše 28 000 km² na severozápadě země podél pobřeží Rudého moře, přičemž tento projekt zahrnuje více než 90 nedotčených ostrovů umístěných mezi městy Umludž a Al-Wadžh. I u tohoto projektu směřuje vláda k cílené ochraně životního prostředí, které má zajistit, aby přírodní destinace zaujaly a nadchly budoucí návštěvníky. Strategicky zvolená destinace se tak bude moci chlubit nedotčeným panenským prostředím zahrnující hory, kaňony, či písčité pláže s chráněnou mořskou oblastí. Zde se budou moci turisté potápnout na čtvrtém největším systému bariérových útesů na světě, který je zároveň domovem korálů se značným počtem ohrožených druhů. Ochrana těchto míst a druhů je tak

⁷⁵ „Ta'ínu šarika hámiltúna 'l-amríkíja mustašár li-mašrú' 'l-quđja bi 'l-mamlaka.", Al Mrsal, 2022, Zpřístupněno 28. Července 2022. <https://www.almrsl.com/post/617071>.

⁷⁶ „King Salman Launches Qiddiya Project near Riyadh", Saudi Gazette, 2018, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <http://saudigazette.com.sa/article/533746>.

⁷⁷ Tamtéž.

pro rozvoj projektu zásadní, přičemž 75 % ostrovů dle plánu zůstane nedotčeno a pouze 9 z nich bude sloužit pro oblast environmentálního zájmu. Tím je myšlena nejen podpora ekovýletů, ale i různých vodních sportovních aktivit.⁷⁸

Práce na tomto projektu jsou v plném proudu a první hotely známých světových značek by měly být pro turisty otevřeny již v roce 2023. Hotely jsou navrženy tak, aby působily dojmem, že byly vyplaveny na plážích a uhnížděny mezi dunami téměř jako naplavené dřevo. První fáze stavby rovněž zahrnuje luxusní přístav, mistrovské golfové hřiště, zábavní a rekreační zařízení, stejně jako mezinárodní letiště, které bude přístupné 80% světové populace za méně než osm hodin letu z různých koutů světa. Očekává se, že do roku 2030 bude tento projekt hostit jeden milion návštěvníků ročně, vytvoří více než 70 000 nových pracovních míst a přispěje k HDP země částkou 5,3 miliardy USD, jakmile bude plně funkční.⁷⁹

2.2.2 Kulturně-poznávací cestovní ruch

Jedná se o cestovní ruch silně zaměřený na kulturu dané země a často jej vyhledávají především intelektuální turisté, kteří chtějí rozšiřovat své obzory o místních kulturách a tradicích. Turistická návštěvnost je u tohoto druhu dlouhodobě větší v letní sezóně, avšak změny v jeho plánování lze snadno upravit v závislosti na relativních faktorech ve vztahu k ročním obdobím, které jsou ovlivňovány především klimatem. Cílem tohoto typu cestování jsou zejména atraktivní geografické krajiny, různé kulturní akce, města či venkovské oblasti, které umožňují bližší nahlédnutí do jádra místních tradic a folklóru.⁸⁰

V Saúdské Arábii je kulturně-poznávací cestovní ruch nezbytnou součástí turistického průmyslu obecně, jelikož závisí na kulturním dědictví saúdské komunity. Na území Saúdské Arábie tento druh cestovního ruchu představuje především návštěvu míst kulturního dědictví, které zahrnuje například městská a venkovská místa, pamětihodnosti či kulturní zařízení, jakými jsou například divadla, muzea, výstavy, festivaly apod. Nedílnou součástí toho jsou i různé přírodní oblasti často spadající pod světové dědictví UNESCO. Kulturně-poznávací cestovní ruch v Království se tak snaží zaměřovat na příběhy lidí a míst prostřednictvím interpretace kulturních scén a představení, restaurování historických kultur a poznávání minulosti zajímavým a poutajícím způsobem. Ministerstvo cestovního ruchu tak upírá svoji

⁷⁸ „The Red Sea Project“, Vision 2030, 2022, Zpřístupněno 5. Srpen 2022.

<https://www.vision2030.gov.sa/v2030/v2030-projects/the-red-sea-project/>.

⁷⁹ „Saudi Arabia’s Red Sea Project seeks to embody ‚regenerative tourism‘“, Globetrender, 2022, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://globetrender.com/2022/04/21/saudi-arabia-red-sea-project-regenerative-tourism/>.

⁸⁰ Tureac a Turtureanu, „Types and forms of tourism“, 98–99.

pozornost jak na tento, tak i na ostatní druhy cestovního ruchu v zemi, aby zajistilo rovnováhu v rozvoji cestovního ruchu a především proto, aby mohlo nabídnout nové pracovní příležitosti či realizovat nové investice v této oblasti.⁸¹

Pro pochopení výraziva v textu je nutno dodat, že Ministerstvo cestovního ruchu prošlo strukturálními etapami, načež docházelo k postupným změnám jeho pojmenování. Za prvopočáteční etapu lze považovat založení „Nejvyšší Komise pro cestovní ruch“ (SCT) v reakci na tvrzení, že cestovní ruch je jedním z hlavních odvětví, která mohou do budoucna představovat prostor pro nové investiční příležitosti či vytvářet nové pracovní příležitosti pro saúdské občany. Komise byla založena roku 2000, přičemž před jejím založením neměl saúdský turistický průmysl žádnou kontrolní pravomoc ani plán vývoje. V roce 2008 byl dle usnesení její název změněn na „Saúdská Komise pro cestovní ruch a památky“ (SCTA) s tvrzením, že domácí cestovní ruch je realitou, která vyžaduje vytvoření odpovědného národního orgánu. Následně v roce 2015 došlo k její další transformaci na „Saúdská Komise pro cestovní ruch a národní dědictví“ (SCTH), přičemž se stala oficiálně první agenturou odpovědnou za cestovní ruch sektor dědictví v Saúdské Arábii. SCTH však byla v roce 2020 sjednocena pod současné Ministerstvo cestovního ruchu, přičemž je nutné dodat, že primární cíle zůstaly zachovány. Za hlavní cíle je považována nejen propagace odvětví cestovního ruchu, ale i snaha o posílení úlohy cestovního ruchu tím, že se snaží překonávat veškeré překážky, které mohou bránit jeho rozvoji s ohledem na velký potenciál cestovního ruchu v Saúdské Arábii. Úsilí rovněž zahrnuje rozvoj, zachování a údržbu národního dědictví, přičemž Ministerstvo pro cestovní ruch předpokládá, že úloha odvětví cestovního ruchu bude v souladu s prestiží a postavením Království, stejně jako jeho role v celé lidské civilizaci s jeho existenčním dopadem na mezinárodní společenství.⁸² Na základě zmíněného dlouhodobého vývoje tak budou níže v textu uváděny názvy nadací podle doby, ve které působily, aby byla zachována maximální faktografická přesnost.

Kulturní akce

Mezi jedny z nejčastěji vyhledávaných akcí patří food festivaly, přičemž první z nich – al-Džauf Olive festival – se konal v roce 2008 a byl jedním z prvních festivalů pod záštitou SCTA. Tento festival spadá zároveň mezi nejvýnosnější, protože jen do roku 2011 vynesl

---

⁸¹ „Cultural Tourism at the Kingdom of Saudi Arabia“ (Saudi Commission for Tourism and Antiquities, 2022), Zpřístupněno 5. Srpen 2022.

<https://mt.gov.sa/en/eBook/Documents/p15/Cultural%20Tourism/CulturalTourism.pdf>.

⁸² „Saudi Commission for Tourism and National Heritage (SCTH)“, Saudi Exhibition & Convention Bureau, 2020, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://www.scega.gov.sa/en/pages/aboutscta.aspx>.

zemi přibližně 10 milionů dolarů. Úspěch tohoto festivalu motivoval místní organizátory natolik, že postupně vzniklo více než 60 food festivalů ve 12 saúdských provinciích. K plánování organizátoři využívají různé krajiny, kuchyně či kultury po celém Království, aby byl zajištěn pravý a specifický kulturní zážitek pro zúčastněné. To lze ilustrovat na příkladu některých saúdských provincií, ve kterých je tradičně používán med téměř v každém pokrmu jako primární přísada, načež tento fakt zavedl záminku organizátorům k uspořádání výročních medových festivalů v zemi, které dodnes patří mezi nejpoblíbenější v Saúdské Arábii.⁸³ Na stejné bázi plánování fungují i další food festivaly zahrnující typické produkty Saúdské Arábie, jakými jsou například datle, káva, sladkosti a mnoho dalšího.

Království je považováno za zemi mnoha kultur, jejichž rozmanitost je způsobena jednak bohatým tradičním životem různých kmenů žijících po celém Arabském poloostrově, dále vlivem kultur milionů poutníků přicházejících vykonat posvátnou pouť Hadždž či starověkými civilizacemi obklopující Království. Následkem toho má každá provincie v zemi svou vlastní kulturu sdílející typickou kuchyni, tanec či folklór. V souvislosti s tím jsou v zemi pořádány festivaly kultur, z nichž nejproslulejší z nich je Národní festival dědictví a kultury al-Džanadíja poprvé konaný v roce 1985. Je tak považován za nejdéle trávající kulturní událost v zemích Zálivu, ale i za jedinou kulturní událost, která byla v Království před nástupem 'Abdulláha ibn 'Abd al-'Azíze pořádána. Tento festival nabízí návštěvníkům řadu aktivit včetně tance, umění, živé historie, sokolnictví, tradičního umění a řemesel. Je na něm reprezentována každá provincie z celého Království, přičemž k vidění jsou také pavilony hostované různými saúdskými vládními agenturami, nejčastěji armádou. Každoročně jsou na tento festival zváni významní zahraniční hosté, kteří udržují vzájemné diplomatické vztahy se saúdskou vládou, a to nejčastěji v oblasti investic.⁸⁴

V současné době existuje po celém Království více než 40 festivalů zaměřených na dědictví země. Za další významný je považován historický festival Súq 'Ukáz, který historicky sahá až do předislámských dob. Před příchodem islámu Arabové praktikovali posvátné cesty do Mekky v rámci své Abrahámovské víry, přičemž se během jejich cest často zastavovali na místě jižně od Mekky zvaném Súq 'Ukáz, které bylo nejslavnějším arabským trhem té doby. V roce 2007 nechal guvernér mekkánské provincie tento trh oživit, aby se stal charakteristickým dědictvím Saúdské Arábie. Poté začala saúdská vláda značně investovat do změny jeho lokace, aby byl následně přesunut z původního místa v pusté poušti do blízké

---

⁸³ Almuhrzi, Noel, a Alriyami, *Tourism in the Arab World : An Industry Perspective*, 39.

⁸⁴ Bryan Woerner, „Al Janadriyah Festival“, Atlas Obscura, 2016, Zpřístupněno 5. Srpen 2022.
<https://www.atlasobscura.com/places/al-janadriyah-festival>.

vesnice, která splňuje ideální podmínky pro jeho pořádání. Mezi hlavní atrakce festivalu Súq 'Ukáz patří výstava umění a řemesel či soutěže v recitování poezie, přičemž toto vše odráží osobitou kulturu a historii země. Turisté mohou také navštívit velbloudí a koňské dostihy, spolu s trhy nabízejícími místní produkty. Mnohými je tento festival hodnocen jako jeden z nejoblíbenějších v zemi, čemuž nahrává fakt, že každoročně přitahuje v průměru až 2 miliony turistů.⁸⁵ V neposlední řadě stojí za zmínku Festival historie v Džiddě založený v roce 2014 při příležitosti zařazení „historického jádra Džiddy“ na Seznam světového dědictví UNESCO. Pro saúdskou vládu znamenalo zapsání obrovský úspěch, jelikož dlouhá léta pro tento cíl vynakládala maximální úsilí v rámci integrovaného projektu rehabilitace historické Džiddy. Historické festival v Džiddě je považován za první svého druhu v tomto městě, přičemž si klade za cíl propagovat Království jako dům kultury, literatury či arabské a islámské historie. Festival spojuje slavnou minulost Království s jeho prosperující současností a umožňuje tak místním lidem i zahraničním návštěvníkům prožít epizody minulého století oblasti historické Džiddy.⁸⁶

Městská poznávací turistika

Města v Saúdské Arábii představují klíčové turistické atrakce vyhledávané pro jejich rozmanité možnosti, které často nabízí. Z náboženského hlediska jsou nejvyhledávanějšími městy v Saúdské Arábii bezpochyby Mekka a Medína, avšak z pohledu sekulárního turismu existuje v zemi těchto míst nepřeborné množství. Jedním z měst, které je známé pro svoji bohatou turistickou lokalitu je město Háil. Vzhledem k jeho vyšší nadmořské výšce má mírnější klima než jiná města v Království, což může představovat pro rozvoj turismu v této oblasti určitý benefit. Kromě klimatických výhod má také bohaté turistické lokality, díky kterým může silně konkurovat ostatním provinciím v Saúdské Arábii. Háil je známý zejména svou starověkou civilizací, která postupně vzkvétala prostřednictvím arabských tradic místního obyvatelstva. Rovněž je však známý tím, že až do 20. století byl hlavním městem dynastie Rašídovců, dokud nebyli poraženi v roce 1921 vojsky 'Abd al-'Azíze Ibn Sa'úda. V centru města se nalézá historická pevnost Qišla postavená za jeho vlády, která patří mezi nejvýznamnější pevnosti provincie a mezi turisty a je často vyhledávána pro její specifickou architekturu. Hrad se proslavil zejména proto, že sloužil jako ubytovací komplex pro příslušníky armády Ibn Sa'úda, kteří zajišťovali bezpečnost a stabilitu po sjednocení země v roce 1932. Hrad však tvoří zlomek toho, co je možné v tomto městě navštívit. Mezi typické

---

⁸⁵ Almuhrzi, Noel, a Alriyami, *Tourism in the Arab World : An Industry Perspective*, 40–41.

⁸⁶ „Jeddah Historic Area Festival“, Ministry of Tourism, 2015, Zpřístupněno 5. Srpen 2022.
<https://mt.gov.sa/en/programs-activities/pages/historicaljeddahfestival.aspx>.

dominanty města lze zařadit pulzující staroarabské trhy, mešitu Sulejmana Radžího jedinou svého druhu v této oblasti či starobyloou pevnost A'irif tyčící se na vrcholu hory nad celým městem.⁸⁷

Pokud se turisté vydají na jih od města Háil, mohou navštívit městskou památkovou lokalitu Faid, jež je považována za místo nejstaršího osídlení na Arabském poloostrově. Jedná se o archeologickou lokalitu starší než 1300 let a nacházejí se zde pozůstatky rozmanitého islámského dědictví a pozůstatků, jako je palác, rybníky staré domy, hradby apod. Faid byl rovněž považován za jednu z nejdůležitějších zastávek na poutní cestě do Mekky známé jako Zubajda, která je zapsána na Seznamu světového dědictví UNESCO. Jistou zajímavostí může být fakt, že nedaleko Faidu se nachází i hrobka jednoho z nejslavnějších předislámských básníků Antary ibn Šaddáda. Obecně tak lze říci, že vzhledem k rozmanitosti památek v tomto regionu je potřeba přijmout plán, který by byl v nejlepším případě podpořen zákonem, aby se tento region stal aktivním bodem pro přitahování zahraničních turistů v rámci podpory cestovního ruchu zahrnuté v kontextu Vize 2030.⁸⁸

Ačkoliv pro region města Háil dosud neexistuje plnohodnotný a konkrétní plán rozvoje v souvislosti s Vizí 2030, tak na druhé straně bylo saúdskou vládou představeno hned několik projektů na podporu rozvoje a obnovy městských kultur, z nichž největší pozornost přitahuje projekt Diríja. Jedná se o historické město založené v 15. století, načež se později stalo hlavním městem 1. saúdského státu. Po nástupu Muḥammada ibn Salmána k moci začala saúdská vláda propagovat toto místo jako největší projekt rozvoje světového dědictví, který byl kdy uskutečněn. Za hlavní priority si vláda klade rekonstruovat veškeré ruiny patřící k historickému městu tak, aby opět získali svoji původní podobu, načež největší pozornost přitahuje starobylá citadela města al-Turaif, která byla v roce 2010 zapsána na Seznam světového dědictví UNESCO. Ta zahrnuje několik paláců a je vynikajícím příkladem architektonického a dekorativního stylu „nadždí“ charakteristického pro centrální část Arabského poloostrova. V 18. a začátkem 19. století politická a náboženská role místa rostla a citadela al-Turaif se stala centrem tehdejší moci. Vliv tohoto místa byl značně posílen především učením proslulého reformátora sunnitského islámu Muḥammada 'Abd al-

---

⁸⁷ Ahmed Ibrahim a Ghazy Albaqawy, „Tourism attraction sites: Boosting the booming tourism of Saudi Arabia“, *International Journal of Advanced and Applied Sciences* 8, č. 4 (2021): 1–11, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://doi.org/10.21833/ijaas.2021.04.001>.

⁸⁸ Tamtéž.

Wahhába, který zde žil, kázal a zemřel. Následkem toho se město stalo náboženským centrem a dodnes je považováno za rodiště islámského reformního hnutí – salafismu.⁸⁹

Na projekt má být celkově vynaloženo až 50 miliard dolarů a v budoucnu má představovat globální turistickou destinaci zahrnující historickou kulturu a dědictví Saúdské Arábie. Za hlavní cíl projektu si vláda klade nejen ochranu a podporu historických míst na místní a mezinárodní úrovni, ale i zajištění finanční udržitelnosti v oblasti zachování kultury a dědictví. Rovněž očekává, že projekt přispěje ke zvyšování povědomí o Saúdské Arábii jako turistické, kulturní a volnočasové destinaci.⁹⁰ Po dokončení projektu bude město nabízet řadu kulturních, zábavních, maloobchodních, pohostinských, vzdělávacích, kancelářských a rezidenčních oblastí, včetně více než 20 hotelů, které mají odrážet nový urbanismus i historickou architektonickou typologii Nadždi. K projektu se kladně vyjádřil i jeden z jeho představitelů Adam Wilkinson, který poznamenal: *Pro mě je na al-Ṭuraif fascinující to, že jeho základní příběh není znám mimo Saúdskou Arábii. Většina lidí mimo Arabský poloostrov prostě neví, jak Saúdská Arábie vznikla, a je tam úžasný příběh, který pomůže zásadně změnit vnímání Saúdské Arábie lidmi.*⁹¹ V praxi to znamená, že návštěvníci budou mít možnost dozvědět se tento příběh skrze kulturní a památkové zážitky, přičemž ústřední roli v tomto směru budou hrát muzea. Ta mají interaktivní a zábavnou formou nastínit historický a kulturní vývoj, jako je například příběh o zrození saúdského státu či důležitá role koní při sjednocení Arabského poloostrova. To bude doplněno mnohými kulturními zážitky, přičemž se návštěvníci budou moci ponořit do předmětů, jako je kaligrafie, vaření místních pokrmů nebo sokolnictví, čímž jim bude umožněno prozkoumat rekreaci vesnice a zažít, jaký byl život v Diríja před stovkami let.⁹²

V neposlední řadě je třeba dodat, že souběžně s projektem Diríja se v rámci Vize 2030 rozvíjí i projekt al-‘Ulá. Pod tímto názvem se skrývá starobylé město, jehož oblast je považována za jedno z turisticky nejatraktivnějších míst v zemi, jelikož se zde nachází řada fascinujících přírodních úkazů a starobylých památek. Pro jeho kulturní a historický význam se tak stalo oficiálně prvním místem v Království, které bylo v roce 2008 zapsáno na Seznam

---

⁸⁹ „At-Turaif District in Ad-Dir‘iyah“, UNESCO World Heritage Centre, 2010, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://whc.unesco.org/en/list/1329/>.

⁹⁰ „Diriyah Gate Project“, Vision 2030, 2022, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://www.vision2030.gov.sa/v2030/v2030-projects/diriyah-gate/>.

⁹¹ Jonathan Gornall a Lama Alhamawi, „Diriyah: Past, Present and Future“, Arab News, 2021, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://www.arabnews.com/Diriyah>.

⁹² Tamtéž.

světového dědictví UNESCO.⁹³ Historie al-‘Ulá sahá až do 6. století před naším letopočtem, kdy bylo město založeno. Tato oblast byla pro výstavbu maximálně vyhovující, jelikož poskytuje ideální oázovou polohu v poušti, což z něj i dosud činí jednu z mála oblastí s úrodnou půdou a dostatkem vody v Saúdské Arábii. Za největší turistické lákadlo v oblasti je považováno archeologické naleziště Hegra známé též jako Madá’in Šáliḥ, které je největším chráněným místem civilizace Nabatejců ihned po Petře ležící v Jordánsku, jež byla hlavním sídlem nabatejského království. Celistvost Hegry zůstává i v současnosti pozoruhodná a dobře zachovaná, přičemž zahrnuje významný soubor pomníků a hrodek bývalé nabatejské královské rodiny, ale i studní zapuštěných do skály což jasně dokazuje, že Nabatejci již v dávných dobách ovládali hydraulické techniky pro zemědělské účely. Celkově lze Hegru označit za místo s vynikající ilustrací architektonického stylu specifického pro Nabatejce, který se skládá z monumentů přímo vytesaných do skály a fasádami nesoucí velké množství dekorativních motivů.⁹⁴

V současné době je al-‘Ulá považován za jeden z nejnovějších projektů rozvoje cestovního ruchu v Saúdské Arábii. V dubnu 2021 oznámil Muḥammad ibn Salmán rozsáhlý plán rozvoje známý jako „Hlavní plán cesty časem“. To vedlo k rozšíření a modernizaci letiště al-‘Ulá, které má do budoucna představovat primární dopravní uzel pro cesty do této oblasti. V konečném důsledku se očekává, že projekt přiláká více než 2 miliony turistů ročně a vytvoří více než 38 000 pracovních míst. Tento hlavní plán se snaží podporovat místní komunity a zároveň aplikovat udržitelný a efektivní přístup k cestovnímu ruchu k ochraně křehkých archeologických pokladů a pouštního ekosystému.⁹⁵ Právě ochrana životního prostředí hraje v tomto projektu významnou roli, což byl jeden z důvodů vedoucích Muḥammada ibn Salmána k tomu, aby založil Královskou komisi pro al-‘Ulá, která město uvádí na trh jako „největší žijící muzeum na světě, kde současné umění koexistuje se starověkým dědictvím“. Jedním z jejich kroků bylo například vyhlášení přírodní rezervace v oblasti kaňonu Šar‘án, aby byla zachována pro budoucí návštěvníky integrita krajiny al-‘Ulá. Součástí toho zde začala být postupně obnovována bohatá rozmanitost rostlinného života a zvěře, která zde kdysi žila. Tato rezervace tak nastaví nový standard pro obnovu křehkých ekosystémů a bude odrážet závazek Saúdské Arábie chránit přírodní prostředí

---

⁹³ „Al-Ula Project“, Vision 2030, 2022, Zpřístupněno 5. Srpen 2022.

<https://www.vision2030.gov.sa/v2030/v2030-projects/alula/>.

⁹⁴ „Hegra Archaeological Site“, UNESCO World Heritage Centre, 2008, Zpřístupněno 5. Srpen 2022.

<https://whc.unesco.org/en/list/1293/>.

⁹⁵ „Places to Visit in Al Ula“, Welcome Saudi, 2021, Zpřístupněno 5. Srpen 2022.

<https://welcomesaudi.com/destination/al-ula>.

Země.⁹⁶ K ochraně životního prostředí se vyjádřil člen Komise a expert na udržitelnost životního prostředí Sultán al-Šaríf: „V našem přístupu je zásadních mnoho prvků. Nejprve se snažíme odstranit pojem plýtvání. Za druhé se budeme spoléhat pouze na obnovitelné zdroje energie, pokud to pro al-‘Ulá bude možné. A za třetí oslavujeme rozmanitost a regeneraci v celém kraji a posilujeme místní komunitu.“⁹⁷

Uvědomění si potenciálu al-‘Ulá stát se přední destinací pro návštěvníky bude navíc umožněno podporou ekonomiky založené na zkušenostech, přičemž místní komunita pohání tento sektor prostřednictvím jeho kulturních kořenů. V současné době je ve výstavbě řada letovisek a hotelů, které mají oblast revitalizovat pro budoucí cestovní ruch. Avšak již nyní zde existuje spousta atraktivní možností ubytování, mezi kterými mohou turisté najít soukromé apartmány v blízkosti pískovcových hor, které nabízejí nezapomenutelné výhledy na tyto úkazy. V rámci Vize 2030 hodlá přispět Královská komise pro al-‘Ulá prostřednictvím modernizačních projektů k růstu HDP Saúdské Arábie do roku 2035 částkou 32 miliard dolarů, z nichž velká část bude vložena do místní ekonomiky al-‘Ulá. K dosažení této vize Královská komise intenzivně zapojuje místní komunitu do těchto projektů prostřednictvím programu Ĥammája, jehož cílem je vyškolit až 2500 místních obyvatel, aby se stali správci a průvodci dědictví al-‘Ulá, kteří mají do budoucna šířit povědomí v rámci komunity o ochraně regionu a zároveň propagovat al-‘Ulá jako turistickou destinaci jak místním, tak zahraničním turistům.⁹⁸

Muzea v Saúdské Arábii

Za krátkou zmínku stojí skutečnost, že saúdská vláda rovněž intenzivně soustřeďuje v rámci kulturně-poznávacího cestovního ruchu svoji pozornost na rozvoj muzeí. Stejně jako v řadě jiných států Perského zálivu je i saúdskoarabská muzejní scéna mladá a její rozvoj se začal formovat v 70. letech 20. století. Tehdy v zemi došlo k radikálním sociálním a ekonomickým změnám, načež začal být propagován koncept sběratelství a vystavování artefaktů jako forma budování identity skupinami nadšenců, kteří měli zájem na zachování dědictví Království. I přes tlak konzervativních náboženských duchovních, kteří se stavěli proti myšlence zobrazovat i studovat vzdálenou minulost, se státní instituce postavily do čela zakládání

---

⁹⁶ „Launching the Vision for al-Ula“, Royal Commission For al-Ula, 2022, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://www.rcu.gov.sa/en/media-gallery/articles/royal-commission-for-alula-hosts-launching-the-vision-for-alula/>.

⁹⁷ Royal Commission For al-Ula, *AlUla - The Journey of Sustainability*, 2021, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=prHsZoze3KI>.

⁹⁸ „Launching the Vision for al-Ula“.

muzeí, muzejních úřadů a prosazovaly myšlenku návštěv muzeí, což souznělo s novou národní politikou v prosazování znárodněné saúdské identity.⁹⁹

Oficiálně prvním muzeem v zemi se stalo rijádské Národní muzeum, které bylo slavnostně otevřeno roku 1999. V následujících letech pak úřady začaly zintenzivňovat vytváření národního rámce muzeí a pod záštitou SCTA vyvinuly patřičné úsilí k vytvoření profesionálního systému, který má za cíl dohlížet na všechna veřejná a soukromá muzea v zemi. V současné době je v Království turistům umožněno navštívit desítky veřejných muzeí, přičemž většina z nich jsou archeologického, folklórního či etnografického typu. Mezi nimi jsou zahrnuta i technická muzea, jako například Saúdské muzeum ropné společnosti ARAMCO či muzeum letectví Šaqr al-Džazíra. Dle plánů mají být do budoucna vybudována veřejná muzea v každé provincii Saúdské Arábie, přičemž jejich hlavním cílem má být výstava kulturního dědictví země. Na druhé straně však existují soukromá muzea vlastněná vášnivými sběrateli. Mnozí z nich často začali úzce spolupracovat se SCTA, aby mohli získat licenci a finanční prostředky pro jejich expanzi. Sběratelé často používají pro prostory výstav své vlastní domy, kam mohou turisté samovolně vstoupit a prohlédnout si tak řadu zajímavých exponátů.¹⁰⁰ Mimo to postupně vzniká v Saúdské Arábii nový trend, a to v zakládání soukromých uměleckých galerií zaměřených nejen na místní, ale i mezinárodní umělce, malíře či sochaře, z čehož můžeme do jisté míry vypožorovat touhu saúdských občanů otevírat se okolnímu světu.

Celkově lze říci, že obecné předpoklady pro rozvoj muzeí jsou v Království dostatečné, jelikož úřady značně investují do infrastruktury a práce, díky čemuž má toto odvětví potenciál vytvořit kvalitní a sofistikovanou síť muzeí. Významnou návštěvnost muzea začala zaznamenávat až od roku 2019, kdy oficiálně došlo k výdeji turistických víz a do země tak mohli cestovat první sekulárně zaměřeni návštěvníci.¹⁰¹ Oproti domácím návštěvníkům se nenáboženští turisté ze západních a asijských zemí odlišují tím, že do Saúdské Arábie necestují primárně za nákupy (tuto roli dosud plní zejména Spojené arabské emiráty), ale za jinými účely včetně poznání dědictví a kulturních pokladů Království. Zaslouhou stálého

---

⁹⁹ Sebastian Maisel, „Why Not Go to the Museum Today? On Tourism and Museum Preferences in Saudi Arabia“, in *Museums in Arabia: Transnational Practices and Regional Processes* (London: Routledge, 2016), 57.

¹⁰⁰ Maisel, 58–59.

¹⁰¹ Před touto událostí převládal značný nezájem o návštěvy těchto institucí navzdory tomu, že se vláda intenzivně snažila propagovat saúdské dědictví jako součást národní identity. Nejčastěji se jednalo o saúdskou mládež (mladí lidé tvoří až 70% saúdské populace), která se neztotožňuje s tradicemi země a cítí se jimi zahlcena. Je to dáno zejména tím, že je zažívá v každodenním životě a necítí tak potřebu se k nim znovu vracet. Viz Frank Kane, „Religion Plays Too Big a Role in the Lives of Young Arabs, Survey Reveals“, Arab News, 2019, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://www.arabnews.com/node/1490216/saudi-arabia>.

rozvoje nových inovací, technologií a úspěšné propagační kampaně v rámci Vize 2030 má tak Saúdská Arábie do budoucna potenciál stát se regionálně přitažlivým státem v muzejnickém odvětví, které tvoří nedílnou součást kulturně-poznávacího cestovního ruchu v zemi.¹⁰²

2.2.3 *Sportovní cestovní ruch*

Koncept sportovní turistiky je složitý a velká část této složitosti vychází z obtíží při definování tohoto konceptu. Nejčastěji je však sportovní turistika charakterizována jako cestování založené na volném čase, které dočasně vede jednotlivce mimo jejich domovské komunity, aby v cílové destinaci vykonávali určité fyzické aktivity nebo navštěvovali atrakce spojené s těmito aktivitami". Typologicky lze sportovní cestovní ruch rozdělit do mnoha kategorií, avšak pro účely této práce postačí zmínit jeho obecně nejrozšířenější kategorie.¹⁰³ První z nich představuje turistika se zaměřením na sportovní akce. Její charakteristické události, jako jsou různá sportovní utkání, závody nebo olympijské hry, jsou jedněmi z nejdůležitějších center pro sportovní turistiku a bývá pravidlem, že tyto akce přivádějí velké počty turistů do hostitelské destinace. Za druhou kategorii je považována aktivní sportovní turistika, kterou cestovatel vyhledává, aby se aktivně účastnil zvoleného sportu ať už jako primárního cíle své cesty, či aby sportovní aktivitu vykonal sekundárně, pokud do dané destinace cestuje z jiných důvodů. V mnoha případech se jedná zejména o potápění, surfování, plachtění, rybaření, horolezectví, jízdu na koni a mnoho dalšího.¹⁰⁴

Hlavní institucí spravující tuto oblast představuje Ministerstvo sportu založené v roce 1974, přičemž za hlavní prioritu si klade rozvíjet a podporovat sportovní prostředí v Saúdské Arábii na místní a mezinárodní úrovni. V první řadě si klade za cíl navyšovat počty sportovních a pohybových aktivit zejména tím, že zvýší roli sportovních médií při šíření sportovní kultury, principů a hodnot. Dalšími body programu jsou především dosažení konkurenceschopného sportovního odvětví na mezinárodní úrovni; zvyšování efektivity a kvality sportovních zařízení; zachování finanční udržitelnosti v odvětví včetně zvyšování jeho příspěvku ke zlepšování národního hospodářství a v neposlední řadě dosažení větší transparentnosti svého institucionálního výkonu a kultury.¹⁰⁵

Následkem sociálních reforem korunního prince Muḥammada ibn Salmána se Saúdská Arábie dostala do popředí a stala se novou živnou půdou pro vzkvétající ekosystém

¹⁰² Maisel, „Why Not Go to the Museum Today? On Tourism and Museum Preferences in Saudi Arabia“, 64–66.

¹⁰³ Podrobnější přehled o typologii sportovního cestovního ruchu v publikaci viz James Higham a Tom Hinch, *Sport tourism development* (Pennsylvania: Channel View Publications, 2018).

¹⁰⁴ Heather J. Gibson, „Sport Tourism: A Critical Analysis of Research“, *Sport Management Review* 1, č. 1 (1998): 45–69, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. [https://doi.org/10.1016/S1441-3523\(98\)70099-3](https://doi.org/10.1016/S1441-3523(98)70099-3).

¹⁰⁵ „Saudi Ministry Of Sport“, 2022, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://mos.gov.sa/en/Pages/default.aspx>.

sportovních akcí tím, že hostila některé z největších a renomovaných akcí na světě. Právě pořádání akcí tohoto typu ukazuje hodnotovou rozmanitost a inkluzivitu Saúdské Arábie, vysoký ekonomický potenciál a kulturní atraktivitu Saúdské Arábie pro širší mezinárodní scénu, čímž se zároveň zvyšuje příliv přímých zahraničních investic a atraktivita v národním turistickém sektoru.¹⁰⁶

Turistika se zaměřením na sportovní akce

Saúdská Arábie je v současné době hostitelem nejen místních, ale i mezinárodních akcí ve sportovním odvětví, přičemž za nejvýznačnější z nich jsou považovány motoristické závody Rally Dakar či Grand Prix Formule 1 v Džiddě. Samotná Rally Dakar byla před historicky prvním uspořádáním této soutěže v zemi roku 2019 předmětem kontroverze. Důvodem sporu byla zejména tvrzení aktivistických skupin, že v Saúdské Arábii konstantně dochází zejména u žen k porušování lidských práv a svobod, což ostře kontrastuje se západním způsobem života. K samotné kauze se vyjádřila i Inés Osman, ředitelka nevládní organizace bojující za lidská práva MENA Rights Group, která v jednom z rozhovorů zmínila: *„Více než tucet řidiček se zúčastní Rallye Dakar, zatímco saúdské aktivistky strádají ve vězení za propagaci práva řídit. Saúdská Arábie by neměla mít volný jízdní pruh, protože hostí významnou sportovní událost, jako je Rallye Dakar.“*¹⁰⁷ Výrazně klidněji probíhalo zahájení rovněž historicky prvního závodu Formule 1 v zemi roku 2021, které se účastnilo necelých 150 000 lidí. Před touto událostí byl v roce 2018 Rijád hostitelským městem Formule E, kdy se vedle této akce již legálně konaly živé hudební koncerty a zábava, přičemž účast na těchto závodech dosáhla více než 40 000 návštěvníků. I proto lze vidět patrně velký zájem o tyto akce, a to nejen mezi zahraničními turisty, ale i místními obyvateli. Tuto skutečnost způsobuje zejména vysoké procento mladé populace v Saúdské Arábii, která se vyznačuje liberálním smýšlením spojeného právě s častým vyhledáváním různých forem zábavy a rozvolněným způsobem života.¹⁰⁸ V důsledku toho probíhá mezi saúdskou vládou a vedením Formule 1 významná kooperace, aby tyto závody do budoucna přinášely řadu ekonomických, sociálních a kulturních výhod, čímž významně rozšíří prostor pro rozvoj cestovního ruchu v zemi.

---

¹⁰⁶ Ahmed Reda, „How Sports Events Can Transform the Saudi Arabian Economy“, Ernst & Young, 2021, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. https://www.ey.com/en_eg/consulting/how-sports-events-can-transform-the-saudi-arabian-economy.

¹⁰⁷ „Saudi Arabia: Repressive Site for Dakar Rally“, *Human Rights Watch* (blog), 2020, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://www.hrw.org/news/2020/01/03/saudi-arabia-repressive-site-dakar-rally>.

¹⁰⁸ „Everything You Need to Know about F1's New Race in Saudi Arabia“, *Formula 1*, 2020, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://www.formula1.com/en/latest/article.everything-you-need-to-know-about-f1s-new-race-in-saudi-arabia.6aetpPHHw73sKnbsXwSIKA.html>.

V zemi však existuje i široká škála nabídek místních závodních soutěží, které mohou představovat obzvláště pro zahraniční turisty zajímavou kulturní vložku během návštěvy Saúdské Arábie. Jednou z nich jsou velbloudí závody, které patří mezi jeden z nejstarších sportů na Arabském poloostrově a samotná historie tohoto sportu sahá až do 7. století našeho letopočtu. Historicky byly tyto soutěže neformální až do 70. let 20. století, kdy se staly formálně uznávaným sportem s jasně danými pravidly. Již od roku 1974 začal být každoročně pořádán „King’s Camel Race“, který je nyní považován za jednu z nejdůležitějších soutěží tohoto sportu a přitahuje jezdce a fanoušky z regionu i ze zbytku světa. Nutno dodat, že většina velbloudích závodů je často doprovázena kulturními festivaly, které společně s nimi odrážejí místní zvyky a udržují je relevantní pro mladší generace.¹⁰⁹

Na druhé straně se zde pořádají koňské dostihy, které jsou nejen obdobné svoji bohatou historií, ale zároveň jsou i vysoce populární mezi saúdskou populací. Koňské dostihy byly oblíbené i v dobách, kdy byla veškerá kina či různé formy zábav náboženským establishmentem zakázány a příležitosti pro veřejné diváky tak byly velmi omezené. Nejvýznamnější událostí tohoto typu je desetidenní Festival saúdskoarabských koní každoročně konaný v Rijádu během zimního období. Mezi typické akce festivalu patří například vytrvalostní závod na 75 km dlouhou trať často přezdíváný jako „závod na milion kroků“, načež díky četným peticím závodníků byl tento závod oficiálně zapsán a ukotven mezi soutěže na olympijských hrách. Festival je doplněn o mnoho dalších aktivit, mezi kterými nechybí například soutěže krásy či parkurové skákání přes překážky. Rozdílem, na který nemusí být zahraniční turisté připraveni, je aspekt sázení, které je z náboženských důvodů nezákonné. I přesto se však najdou nadšenci, kteří přes možná rizika veřejně tvrdí, že uzavírání sázek dává saúdským koňským dostihům zvláštní charakter, protože jsou poháněny čistou vášní diváků pro koně.¹¹⁰

Mimo tyto události byla Saúdská Arábie v posledních letech dějištěm mnoha dalších, a to zejména mezinárodních akcí spojených se sportem. Stala se například hostitelskou zemí pro španělský a italský Superpohár ve fotbale; dále hostila Titan Mountain Bike Desert Racing, který je považován za jeden z nejslavnějších závodů horských kol světa; mezinárodní tenisové, boxové či šachové zápasy, ale i mnoho dalšího. Velikou pozornost na mezinárodní scéně si rovněž připisují golfové turnaje, z nichž mezi nejvyhledávanější patří turnaj Aramco Saudi Ladies International, který je jednou z prvních a největších ženských profesionálních

---

¹⁰⁹ Anishchenkova, *Modern Saudi Arabia: Understanding Modern Nations*, 293–94.

¹¹⁰ Anishchenkova, 297–98.

akcí v historii Království Saúdské Arábie.¹¹¹ Nutno dodat, že veškeré tyto události jsou pouze součástí série akcí naplánovaných do nadcházejících let, přičemž na většině z nich nebude chybět zastoupení světově známých osobností, což představuje další významný krok k posílení prestiže Saúdské Arábie na mezinárodní scéně.

Aktivní sportovní turistika

Pokud do země cestují turisté s cílem trávit aktivní sportovní dovolenou či alespoň provozovat aktivity s ní spojené, mohou využít řadu možností. Rozhodujícím faktorem hrajícím klíčovou roli při volbě dané sportovní aktivity představuje geografická poloha, na které vše závisí.

Prvním významnou geografickou polohu představuje Rudé moře lemující se po délce západního pobřeží Saúdské Arábie. Vzhledem k tomu, že se lokalita vyznačuje teplou vodou, vytrvalými severozápadními větry a velkým ekosystémem korálových útesů, lze toto místo považovat za vhodné pro různé typy rekreačních sportů doplněné o scénické prostředí. Samotné Rudé moře se může chlubit vynikající celoroční viditelností a velmi malým počtem proudů, což nahrává skutečnosti, že nejčastější aktivitou v této oblasti je potápění. Okolní vody jsou zároveň dosud okolním světem nedotčené, a proto nabízejí překrásné scenérie v podobě nepoškozených korálových útesů a vraků lodí. Většina potápěčských výletů začíná nedaleko Džiddy, odkud dále turisté směřují do různých lokalit, přičemž nejznámější oblastí pro potápění je okolí Janbu známé celoročním výskytem žraloků kladivounů. Kromě potápění se v oblasti Rudého moře postupně rozvíjí plachtařský průmysl, který vzkvétá díky přijatelným teplotám a ideálním podmínkám větru. Toto odvětví má na starosti Saúdská federace plachtění (SSF), která má za úkol rozvíjet kulturu jachtingu v zemi, přičemž v roce 2019 hostila Saúdská Arábie mistrovství v jachtingu, které bylo první svého druhu v Království. Pod správu SSF spadá zároveň i tzv. „kiteboarding“, neboli sport spočívající v jízdě po vodě na speciálním prkně za využití tažného draka. Popularita tohoto sportu je citelná především mezi místními turisty, avšak SSF vidí v kiteboardingu vysoký potenciál pro rozvoj sportovní turistiky v zemi. Mezi oblíbené sportovní aktivity v oblasti patří bezesporu i soutěžní rybolov, jelikož Rudé moře je považováno za velmi bohaté na mořský život, což z něj činí ideální destinaci nejen pro soutěžní, ale i rekreační rybolov. Například v roce 2019

---

¹¹¹ „Annual report“ (Saudi Ministry Of Sport, 2020), 76–109, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://www.mos.gov.sa/ar/mediacenter/Documents/Mos-R2020-EN.pdf>.

uspořádala Saúdská federace vodních sportů a potápění první mezinárodní turnaj ve sportovním rybolovu, který přilákal až 30 týmů z celého světa.¹¹²

Za další geograficky atraktivní oblasti v Saúdské Arábii jsou považovány pouště a hory, což v kombinaci vytváří vhodné prostředí pro sportovní turistiku. Jedním z mnoha typů pro tuto oblast je pěší turistika, která nabývá na síle díky prostřednictvím velkého množství organizovaných výletů. Turisté tak mohou prožít jedinečné zážitky napříč celou zemí, která nabízí řadu rozličných krajin. Velké popularity v Saúdské Arábii dosáhly extrémní sporty jako například seskok padákem nebo paragliding, které se zde staly atraktivní zejména kvůli fascinujícímu přírodnímu bohatství. Většina z nich se odehrává na území projektu NEOM, které je z geografického hlediska pro extrémní sporty naprosto adekvátní, jelikož zahrnuje trojkombinaci nedotčených pláží, hor a pouště. Kromě toho právě saúdské pouště a rozmanitá pohoří vytvářejí ideální podmínky pro cyklisty či horolezce, kteří často vyhledávají náročné podmínky, jaké se v Království vyskytují.¹¹³

Celkově lze říci, že vláda Saúdské Arábie si klade za cíl povzbudit širokou účast na sportovních aktivitách, diverzifikovat ekonomiku a zvýšit příspěvek tohoto odvětví k HDP. Příspěvek sportu k HDP již vzrostl z 2,4 miliardy dolarů v roce 2016 na 6,9 miliardy dolarů v roce 2019, což zřetelně vykazuje jasný růst sportovního odvětví v zemi. Rozsáhlé a mezinárodně uznávané události tak představují masivní partnerství, investice a sponzorské příležitosti do budoucích let. Nutno dodat, že rozvoj sportovního průmyslu také zároveň kladně působí na rozvoj nových a atraktivních pracovních příležitostí. Samotné sportovní akce jsou však důležitou součástí cestovního ruchu obecně, jelikož příchozí turisté tento druh turismu často kombinují i s jinými typy cestovního ruchu v Saúdské Arábii.¹¹⁴ Nicméně je zcela jasné, že rostoucí zájem o sport v Saúdské Arábii zajišťuje nejen pozitivní ekonomický a sociální dopad, ale rovněž zlepšuje obraz Saúdské Arábie jako moderního národa s prosperující společenskou a zábavní scénou důležitou pro rozvoj cestovního ruchu v zemi.

2.3 Dopad pandemie Covid-19 na turistický ruch v Saúdské Arábii

Onemocnění Covid-19 bylo poprvé oficiálně zaznamenáno koncem prosince roku 2019 v čínském Wuhanu. Od té doby se začalo masivně šířit po celém světě a již začátkem Března roku 2020 vyhlásila Světová zdravotnická organizace (WHO) pandemický stav nouze.

---

¹¹² „Competitive edge: The developing potential for sports tourism in Saudi Arabia“ (KPMG, 2022), 16–17, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ae/pdf-2022/03/competitive-edge-sports-tourism-in-saudi-arabia.pdf>.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Reda, „How Sports Events Can Transform the Saudi Arabian Economy“.

Stoupající závažnost situace donutila světové vlády urychleně jednat a zavádět přísná opatření pro boj s pandemií. Tato opatření se týkala zejména zřízení veřejných lockdownů, zákaz shromažďování se či uzavírání hraničních přechodů s čímž byl spojen i téměř úplný zákaz cestování. Království Saúdské Arábie bylo jednou z prvních zemí, která přijala přísná opatření proti onemocnění Covid-19. Přechod k osobnímu, osamocenému a izolovanému životnímu stylu byl v Saúdské Arábii obtížný kvůli vysoké úrovni urbanizace, kulturním tradicím a náboženským standardům, které zahrnují zejména hostování milionů poutníků na náboženských poutích, jako jsou Umra a Hadždž. Přestože se zavedené zákazy vycházení v Království prokázaly jako účinné při zpomalování šíření nemoci, izolace měla negativní dopady zejména na ekonomické, sociální a politické poměry v zemi, se kterými je úzce spojen i cestovní ruch.¹¹⁵

Nejvíce postiženým odvětvím se v Saúdské Arábii stal letecký průmysl stejně jako v jiných částech světa. Saúdská Arábie pozastavila veškeré své mezinárodní lety již 15. března 2020, přičemž o týden později pozastavila i lety vnitrostátní.¹¹⁶ Vláda si po těchto událostech ihned začala uvědomovat reálné ohrožení cestovního ruchu v Saúdské Arábii a s ním spojené plány Vize 2030. V Saúdské Arábii přijalo odvětví cestovního ruchu hned několik zásadních postupů, včetně pozastavení vstupních povolení pro rekreační turisty či pro ty, kteří chtěli vykonat posvátné poutě Hadždž nebo Umru. To představovalo značnou ránu pro saúdskou vládu při vědomí, že k jejím plánům patřilo výrazné navyšování kapacit pro náboženskou turistiku. Království tak bylo nuceno přijmout strategické plány pro kontrolu šíření nemoci, aby byla zachována bezpečnost nejen návštěvníků, ale i místních obyvatel. Zatímco Hadždž byl i v minulosti částečně omezován kvůli konfliktům či nemocem, rok 2020 se stal historicky prvním od dob založení Království, kdy byla tato omezení nejrazantnější a nejprísnější.¹¹⁷

Výrazně postižen byl i zábavní sektor, přičemž neropné příjmy se ještě před nástupem pandemie v roce 2019 zvýšily o 3,3 %, což bylo nejrychlejší tempo od roku 2014. Do roku 2019 Saúdská Arábie úspěšně investovala do přetvoření země na centrum obchodu a cestovního ruchu v souladu s Vizí 2030 a doufala, že přitáhne miliony turistů ročně. V

---

¹¹⁵ Manal Jan a Yasmine Chehni Rizwan, „Covid-19 impact on the economy of Saudi Arabia“, *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt* 18, č. 13 (2021): 1406–7, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://www.archives.palarch.nl/index.php/jae/article/view/8841>.

¹¹⁶ Caline Malek, „How Saudi Arabia's air transport sector can overcome the coronavirus setback“, Arab News, 2020, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://www.arabnews.com/node/1682736/saudi-arabia>.

¹¹⁷ Musrrat Parveen, „Challenges faced by pandemic Covid 19 crisis: a case study in Saudi Arabia“, *Challenge* 63, č. 6 (2020): 351–53, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://doi.org/10.1080/05775132.2020.1822659>.

důsledku vypuknutí pandemie Covidu-19 ve světě však byly tyto aspekty výrazně narušeny, přičemž tržby z ropy v roce 2020 výrazně klesly ve srovnání s rokem 2019. Onemocnění tak ovlivnilo příjmy plynoucí ze zábavního sektoru kvůli vzneseným zákazům vyzývajících lidí, aby zůstali ve svých domovech, kvůli čemuž musely být činnosti spojené se zábavním sektorem zrušeny. Pro zajímavost lze dodat, že v prvním čtvrtletí roku 2020 klesly čisté zisky z neropných výnosů o 17 % na 16,8 miliardy dolarů, což je významný pokles z 20,35 miliardy dolarů ve stejném období roku 2019.¹¹⁸

Po několika letech se však v roce 2022 začalo odvětví cestovního ruchu v zemi postupně vracet do stavu před pandemií, na což kladně reagovaly i letecké společnosti, které zajišťují většinový podíl zahraničních turistů cestujících do Saúdské Arábie. Ke krizi letecké dopravy se v rozhovoru pro Euronews vyjádřil viceprezident pro strategii a obchodní zpravodajství z Generálního úřadu pro civilní letectví, Muḥammad al-Churajs, který řekl: „Myslím, že nedávná pandemie Covid-19 nám ukázala, jak je zeměkoule skutečně oddělená. Rodiny byly odpojeny, lidé přestali cestovat a letiště a hranice byly uzavřeny, což byl budiček, že musí existovat lepší mezinárodní spolupráce.“ Musíme harmonizovat požadavky na leteckou dopravu. Musíme mít jasno v tom, jak se vypořádáme s takovou krizí, pokud k ní v budoucnu dojde.“¹¹⁹

Společně s postupným uvolňováním letecké dopravy začalo v roce 2022 docházet k rozvolňování mnoha dalších restrikcí v zemi, které citelně zasahovaly do sociálního života a rozvoje turismu. Od té doby začalo být turistům v novém režimu umožňováno vstoupit na území Saúdské Arábie za specifických podmínek, které se v závislosti na rozsahu šíření nemoci často mění.¹²⁰ Nicméně je však nutné brát v potaz nevyzpytatelnost nově mutujících variant Covidu-19 a globální ekonomickou nejistotu, což by mohlo donutit Saúdskou Arábii přehodnotit svoji strategii v rozvoji cestovního ruchu do takové míry, že budou některé turistické projekty zpožděny, či dokonce zrušeny.

---

¹¹⁸ Jan a Rizwan, „Covid-19 impact on the economy of Saudi Arabia“, 1415–16.

¹¹⁹ Jane Witherspoon a Damon Embling, „Saudi Arabia’s Future Aviation Forum: Post-Covid Take-off Tops Agenda“, Euronews, 2022, Zpřístupněno 5. Srpen 2022. <https://www.euronews.com/next/2022/05/12/saudi-arabia-s-future-aviation-forum-post-covid-take-off-tops-agenda>.

¹²⁰ O aktuální situaci a podmínkách vstupu do Království se lze dočíst na stránkách saúdského ministerstva zdravotnictví. Zpřístupněno 5. Srpen 2022. Viz <https://www.moh.gov.sa/en/Pages/default.aspx>

Závěr

Primárním cílem této práce bylo zmapování vývoje odvětví cestovního ruchu v Saúdské Arábii a nastínit, co vše tento proces obnášel. V první kapitole byl charakterizován náboženský turismus, který byl klasifikován jako jediný typ turismu v Království až do 21. století. Z práce je patrné, že prošel výraznými etapami vývoje, které přinesly řadu významných změn. Za nejdůležitější z nich je považováno období objevu ropy v Saúdské Arábii, následkem čehož země dosáhla velkých příjmů z ropného sektoru a byla tak schopna pracovat začít pracovat na masivní modernizaci země. Objev ropy však vznesl do éteru první otázky kontroverze, které vznikly na základě pozvání zahraničních pracovníků potřebných pro práci v ropném sektoru. To spustilo vlnu nevole mezi náboženskými kruhy, které tento krok považovali za neslučitelný s islámskou vírou, avšak saúdská vláda si přes jejich postoj uvědomovala důležitost tohoto rozhodnutí. Ačkoliv by někteří mohli namítat, že volná místa mohla být zaplněna saúdskými občany, tak tomu odporuje fakt, že nebyli dostatečně vzdělaní v odvětví ropného sektoru oproti zemím Západu, která již měla s těžbou ropy zkušenosti. Tento tah lze považovat za zásadní, jelikož přispěl k výrazně rychlejšímu rozvoji zaostalé země, která si později připsala status jedné z nejvyspělejších zemí světa. Dalším důležitým poznatkem je skutečnost, že saúdská vláda usiluje o prestižní mediální obraz země v očích poutníků směřujících na svatá místa, ale zároveň si společně s tím uvědomuje ohromný ekonomický potenciál plynoucí z náboženského turismu. Mimo výrazného ekonomického potenciálu představuje však náboženský turismus pro Saúdskou Arábii mocný nástroj k budování zahraniční politiky. K těmto účelům slouží primárně systém kvót, který procentuálně pro každou zemi stanovuje přesný počet poutníků, kteří mohou navštívit svatá místa. Vzhledem k tomu, že Saúdská Arábie je jedinou zemí světa, ve které se tato místa nachází, tak si je plně vědoma její důležitosti v očích každého muslima, který se na tato posvátná místa chce dostat alespoň jednou za život v rámci islámské víry. Díky tomu, že míru procent si vláda reguluje dle svého uvážení, může tak do jisté míry využít a následně implementovat tato rozhodnutí v utváření vztahů mezinárodní politiky. Pokud si položíme otázku, zda náboženský turismus připravil půdu pro rozvoj sekulárního turismu v zemi, tak lze s jistotou říci, ačkoliv to může paradoxně znít, ano. Důvodem byla především mohutná transformace národního průmyslu a celkové zlepšení kvality dopravní infrastruktury, což bylo nejdříve budováno především pro usnadnění cest poutníkům a saúdským občanům, avšak později byly tyto inovace využity i v rámci budování sekulárního turismu. Obecně však můžeme říci, že vzhledem k výraznému navýšování počtů příchozích náboženských turistů,

ktelé je součástí Vize 2030, se Mekka a Medína stanou v nadcházejících letech středem významných investic.

Současné s tím je Saúdská Arábie na dobré cestě k rozvoji odvětví sekulárního turismu, což vyvrcholilo ekonomickou diverzifikací roku 2016 v kontextu Vize 2030. Jako důležitý zlom lze tuto událost nazvat legitimně, jelikož strategie hospodářské diverzifikace Saúdské Arábie je založena na několika pilířích, včetně investic do lidského kapitálu, vzdělávání a investic do neropných odvětví, jakými jsou zejména cestovní ruch. Jasným důkazem úspěšně prováděné strategie je například slibované zavedení víz pro rekreační turisty v roce 2019, které lze považovat za historickou událost v dějinách země. Vláda své sliby splňuje i v rámci investic do kulturního bohatství země, což taktéž výrazně napomáhá ke zlepšování mediálního obrazu země, na základě čehož do země přicházejí noví investoři, kteří svými investicemi přispívají k ekonomické udržitelnosti země.

Druhá kapitola si kladla za cíl zmapovat formování sekulárního turismu v Saúdské Arábii společně s událostmi, které toto období provázely. V první části jsou probrány nejvýznamnější reformy, které přispěly k podpoře odvětví sekulárního cestovního ruchu. I přesto je však nutné zaměřit se hlouběji na jejich účel a položit si otázku, zda jsou opravdu tak liberální, jak se na první pohled zdají. Reformy v zemi probíhaly již za krále 'Abdulláha, avšak po nástupu Muḥammada ibn Salmána k moci se v roce 2015 jejich četnost zvýšila. Mnohé z nich lze považovat za součást Vize 2030, neboli rozsáhlého souboru sociálně-ekonomických reforem, které poprvé navrhl v roce 2016 princ Salmán za účelem učinit svoji zemi modernější, liberálnější a přátelskou k cestovnímu ruchu. Mezi nejvýznamnější změny patřilo například zrušení zákazu řízení aut ženám, rozvolnění zábavního sektoru či omezení působnosti náboženského establishmentu. Otázkou však zůstává, jaký vzor reformy vytvářejí. Je totiž možné, že jsou součástí trendu výrazné liberalizace v některých sociálních sférách, avšak ne v těch politických. V konečném důsledku může jít čistě o centralizaci moci v saúdské královské rodině a jedná se o způsob, jak akumulovat moc a zajistit loajalitu saúdských občanů. Často tak tento rozdíl mezi sociální a politickou liberalizací může představovat zásadní problém. Je totiž důležité například poukázat na fakt převládajícího pokrytectví v zemi, kterým může být skutečnost, že aktivistky, které chtěly řídit, zůstávají ve vězení navzdory změnám pravidel v zemi. Dalším příkladem může být násilné vystěhování kmene Huwajtát kvůli realizaci projektu Neom na místě jejich osídlení. I přesto že Saúdská Arábie poukazuje na toto město jako symbol zdravého života, tak na druhé straně jsou lidé kmene násilně vytlačováni, unášeni a v některých případech i zabíjeni. I přesto že došlo

k určitým změnám, tak stále platí, že plnohodnotně neovlivňují situaci lidských práv dostatečným způsobem a lze tak usuzovat, že se prozatím jedná pouze o propagandu.

V další části kapitoly byly představeny typické druhy turismu pro Království, v nichž jsou zakomponovány významné projekty úzce spojené s plány Vize 2030, přičemž zásadní otázkou bylo toto odvětví zmapovat a následně zjistit, jaký mají do budoucna potenciál v budování mediálního obrazu Saúdské Arábie, jako globální turistické destinace. Nejprve je nutné říci, že Království vynakládá nemalé finanční investice na řadu gigaprojektů, které mají zvýraznit silné stránky turistického potenciálu Saúdské Arábie. Příkladem mohou být futuristická města, která mají jejich návštěvníkům nabízet zážitky, které jsou na jiných místech světa nedosažitelné. Rovněž dalším příkladem může být několik masivních projektů ať už na pobřeží Rudého moře, či ve vnitrozemí, které si Království záměrně vybralo, aby se stalo novou rekreační oblastí v regionu díky své výjimečné biologické rozmanitosti. Zároveň se očekává, že tyto projekty vytvoří nová pracovní místa a pomůžou vybudovat řadu ubytovacích komplexů v zemi. Za jedno z nejvíce podporovaných odvětví lze na základě textu považovat zábavní sektor. Postupné rozvolňování zábavního sektoru totiž podnítilo ambiciózní výstavbu kin, zábavních parků, živých akcí či infrastruktury související se sportem. Kromě toho akce včetně automobilových závodů, festivalů, zápasů a mnoho dalšího jen ukazuje na stálou poptávku v tomto sektoru. Zároveň je potřeba zmínit, že tyto akce jsou jak místního, tak mezinárodního rázu, což jen posiluje mediální obraz Saúdské Arábie. Celkově tak ze sběru dat této práce vyplývá, že i přes různé kontroverze, kterým Saúdská Arábie čelí, se považuje za stát, který má potenciál na to stát se globální turistickou destinací. Za největší výhodu považují skutečnost, že Saúdská Arábie byla donedávna uzavřenou zemí pro okolní svět, a proto ji některá média po jejím otevření popisují jako místo, které nabízí mnoho nových a neobjevených míst. To může hrát potenciálně důležitou roli v nalákání turistů, přičemž je patrné, že po dokončení projektů bude návštěvnost země výrazně stoupat. Dalším benefitem Království je jeho rozmanitost zážitků, které může budoucím návštěvníkům nabízet. Dále je důležité připomenout, že Saúdská Arábie do jisté míry usiluje o přiměnění náboženských turistů k tomu, aby během poutě na posvátná místa navštívili i sekulárně zaměřené místa. Pro tyto účely tak byla zřízena zvláštní víza, která poutníkům umožní cestovat jinam než do posvátných míst Mekky a Medíny. Pokud si uvědomíme, jak vysoké počty návštěvníků cestují každoročně na posvátná místa (mimo současnou pandemii Covid-19), tak i zlomek těchto turistů, kteří by využili této možnosti, by byl úspěchem pro posílení sekulárního turismu a ekonomické stránky země. Spolu s tím představuje jistou výhodu i

geografická poloha Saúdské Arábie, která je v dobré letecké dostupnosti pro okolní státy světa, se kterými chce v budoucnu rozvíjet mezinárodní vztahy právě v oblasti turismu. I přes tyto existenční výhody je nutné vzít v potaz výzvy, kterým je třeba do budoucna čelit. I když se totiž může na první pohled zdát, že je Saúdská Arábie připravena stát se novou turistickou silou na Blízkém východě, tak Království dosud čelí mnoha výzvám, zejména pokud jde o již zmíněnou politickou stabilitu. Saúdská Arábie si tak musí získat důvěru potencionálních turistů ohledně vnímání bezpečnostních záležitostí a lidských práv, které jsou dosud u některých konzervativně smýšlejících turistů hlavním zdrojem problému při výběru destinace, jakou je Saúdská Arábie. Další výzvou je konkurenční prostředí okolních států, které reagují na rychlý vzestup turistického sektoru v Saúdské Arábii například výhodnými podmínkami k přilákání zahraničních investorů. Největší výzvou je však pandemie Covidu-19, která ovlivnila turismus na celosvětové úrovni. Kvůli tomu musela Saúdská Arábie zavést přísné restriktce, které citelně zasáhly turistickou scénu v zemi, čímž výrazně narušily ambiciózní plány Vize 2030. I přes tyto výzvy jsem však dospěl k závěru, že vzhledem k zájmu o poučení se z předešlých chyb a systematickému vynakládání úsilí na obnovu cestovního ruchu v zemi splňuje Saúdská Arábie předpoklady k tomu, aby se v budoucnu stala globálně uznávanou turistickou destinací.

BIBLIOGRAFIE

Primární zdroje

„Annual report". Saudi Ministry Of Sport, 2020.

<https://www.mos.gov.sa/ar/mediacenter/Documents/Mos-R2020-EN.pdf>.

„Cultural Tourism at the Kingdom of Saudi Arabia". Saudi Commission for Tourism and Antiquities, 2022.

<https://mt.gov.sa/en/eBook/Documents/p15/Cultural%20Tourism/CulturalTourism.pdf>.

„General Entertainment Authority", 2022. <https://www.gea.gov.sa/>.

„Saudi Ministry Of Sport", 2022. <https://mos.gov.sa/en/Pages/default.aspx>.

General Authority of Civil Aviation. „More than 91 million passengers crossed the

Kingdom's airports in 2017", 2017. <https://gaca.gov.sa/web/en-gb/news/2017-statistics-ar-002>.

<https://whc.unesco.org/en/list/1329/>.

Imaniyat channel. *Hal jadžúzu duchúl ghajr 'l-muslim al-madína al-munawwara?*, 2019.

<https://www.youtube.com/watch?v=oL-43esoBcs>.

Ministry of Tourism. „Jeddah Historic Area Festival", 2015. <https://mt.gov.sa/en/programs-activities/pages/hitoricaljeddahfestival.aspx>.

Royal Commission For al-Ula. „Launching the Vision for al-Ula", 2022.

<https://www.rcu.gov.sa/en/media-gallery/articles/royal-commission-for-alula-hosts-launching-the-vision-for-alula/>.

Royal Commission For al-Ula. *AlUla - The Journey of Sustainability*, 2021.

<https://www.youtube.com/watch?v=prHsZoze3Kl>.

Salah, Salma. „Saudi Arabia: Foreign Hajj Pilgrims by Transport Mode 2019". Statista, 2020.

<https://www.statista.com/statistics/617931/saudi-arabia-foreign-hajj-pilgrims-by-transport-mode/>

Saudi Exhibition & Convention Bureau. „Saudi Commission for Tourism and National

Heritage (SCTH)", 2020. <https://www.scega.gov.sa/en/pages/aboutscta.aspx>.

The Embassy of The Kingdom of Saudi Arabia. „Vision 2030", 2022.

<https://www.saudiembassy.net/vision-2030>.

UNESCO World Heritage Centre. „At-Turaif District in Ad-Dir'iyah", 2010.

<https://whc.unesco.org/en/list/1329/>

UNESCO World Heritage Centre. „Hegra Archaeological Site", 2008.

<https://whc.unesco.org/en/list/1293/>.

Vision 2030. „Al-Ula Project", 2022. <https://www.vision2030.gov.sa/v2030/v2030-projects/alula/>

Sekundární zdroje

Al Jazeera. „Improving Mecca’s Infrastructure“, 2009.

<https://www.aljazeera.com/news/2009/11/25/improving-meccas-infrastructure>.

Al Marsal. „Ta’ínu šarika hámiltúna ’l-amríkíja mustašár li-mašrú’ ’l-qudja bi ’l-mamlaka.“, 2022. <https://www.almrsal.com/post/617071>.

Al Naimi, Sarah Muhanna. „Economic Diversification Trends in the Gulf: the Case of Saudi Arabia“. *Circular Economy and Sustainability*, 2021, 221–30.

https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8397598/pdf/43615_2021_Article_106.pdf.

Aldalbahi, Majid, a Guy Walker. „Riyadh Transportation History and Developing Vision“. *Urban Planning and Architectural Design for Sustainable Development (UPADSD)* 216 (2016): 163–71. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.12.024>.

Al-Hamarneh, Ala, a Marcus L. Stephenson. *International Tourism Development and the Gulf Cooperation Council States : Challenges and Opportunities*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2017.

Al-Khamri, Hana. „Why did Saudi Arabia lift the driving ban on women only now?“ Al Jazeera, 2018. <https://www.aljazeera.com/opinions/2018/6/24/why-did-saudi-arabia-lift-the-driving-ban-on-women-only-now>.

Almtairi, Naief M. „Development of Oil and Societal Change in Saudi Arabia“. Diplomová práce, University of North Texas, 1985.

https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc503872/m2/1/high_res_d/1002775662-Almtairi.pdf.

Almuhrzi, Hamed, Scott Noel, a Hafidh Alriyami. *Tourism in the Arab World : An Industry Perspective*. Taylor & Francis Group, 2017.

Alowain, Hanan. „Competitive edge: The developing potential for sports tourism in Saudi Arabia“. KPMG, 2022. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ae/pdf-2022/03/competitive-edge-sports-tourism-in-saudi-arabia.pdf>.

Al-Rasheed, Madawi. *Salman’s Legacy: The Dilemmas of a New Era in Saudi Arabia*. Oxford University Press, 2018.

Al-Rasheed, Madawi. *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia*. Oxford University Press, 2021.

Al-Sayed, Amna, a Faizah Al-Shammari. „The Smart City-Line in Saudi Arabia: Issue and Challenges“. *Postmodern Openings* 13, č. 1 (2022): 15–37.

<https://www.lumenpublishing.com/journals/index.php/po/article/view/4451>.

Anishchenkova, Valerie. *Modern Saudi Arabia: Understanding Modern Nations*. ABC-CLIO, 2020.

Arabian Business. „Neom Airport Planned for Saudi Arabia’s \$500 Billion Mega-City“, 2018. <https://www.arabianbusiness.com/politics-economics/402902-neom-airport-planned-for-saudi-arabias-500-billion-mega-city>.

Bianco, Cinzia. „Mohammad Bin Salman’s Reforms: Obstacles, Opposition and Questions of Stability in Saudi Arabia". In *Saudi Arabia at a Crossroads: Reforms and Uncertainties Ahead*, 13–35. Milán: ISPI, 2018.

https://www.researchgate.net/publication/329035292_Mohammad_Bin_Salman%27s_Reforms_Obstacles_Opposition_and_Questions_of_Stability_in_Saudi_Arabia.

Bouguerra, Mohamed Larbi. „Saudi Arabia’s Holy Business". *Le Monde diplomatique*, 2020. <https://mondediplo.com/2020/08/07hajj>.

Brebbia, Carlos A. *Urban Transport XV: Urban Transport and the Environment*. WIT Press, 2009.

Coşkun, Menderes. „Ottoman attitudes towards writing about pilgrimage experience". *Milli Folklor* 24, č. 95 (2012). <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=95&Sayfa=69>.

Democracy for the arab world now. „What Kind of Reform, and Who Really Benefits? Taking Stock of Change in Saudi Arabia", 2022. <https://dawnmena.org/what-kind-of-reform-and-who-really-benefits-taking-stock-of-change-in-saudi-arabia/>.

Edwards, Grace. *Working and Living in Saudi Arabia*. Grosvenor House Publishing, 2021.

Facey, William, a Paul Lunde. *A Land Transformed: The Arabian Peninsula, Saudi Arabia and Saudi Aramco*. The Saudi Arabian Oil Company, 2007.

Fakkar, Galal. „Story behind the king’s title | Arab News". Arab News, 2015. <https://www.arabnews.com/saudi-arabia/news/695351>.

Farouk, Yasmine, a Nathan J. Brown. „Saudi Arabia’s religious reforms sre touching nothing but changing everything". Carnegie endowment for international peace, 2021. <https://carnegieendowment.org/2021/06/07/saudi-arabia-s-religious-reforms-are-touching-nothing-but-changing-everything-pub-84650>.

Formula 1. „Everything You Need to Know about F1’s New Race in Saudi Arabia", 2020. <https://www.formula1.com/en/latest/article.everything-you-need-to-know-about-f1s-new-race-in-saudi-arabia.6aetpPHHw73sKnbsXwSIKA.html>.

Gibson, Heather J. „Sport Tourism: A Critical Analysis of Research". *Sport Management Review* 1, č. 1 (1998): 45–76. [https://doi.org/10.1016/S1441-3523\(98\)70099-3](https://doi.org/10.1016/S1441-3523(98)70099-3).

Globes. „Israeli Passport? Saudi Arabia Welcomes You", 2022, sek. Features. <https://en.globes.co.il/en/article-israeli-passport-saudi-arabia-welcomes-you-1001413475>.

Globetrender. „Saudi Arabia’s Red Sea Project seeks to embody ‚regenerative tourism’", 2022. <https://globetrender.com/2022/04/21/saudi-arabia-red-sea-project-regenerative-tourism/>.

Gornall, Jonathan, a Lama Alhamawi. „Diriyah: Past, Present and Future". Arab News, 2021. <https://www.arabnews.com/Diriyah>.

Grand, Stephen, a Katherine Wolff. „How is Vision 2030 to be implemented?" Assessing Saudi Vision 2030. Atlantic Council, 2020. JSTOR. <http://www.jstor.org/stable/resrep29468.8>.

- Greiffenhagen, Frauke. „The Prince of Change: Is MbS Transforming the Saudi Society?" The Euro-Gulf Information Centre, 2018. <https://www.egic.info/the-prince-of-change-mbs>.
- Habibi, Nader. „Implementing Saudi Arabia's vision 2030: An interim balance sheet". *Middle East Brief* 127 (2019): 1–9. <https://www.brandeis.edu/crown/publications/middle-east-briefs/pdfs/101-200/meb127.pdf>.
- Harper, Robert A. *Saudi Arabia*. Chelsea House Publishers, 2007.
- Human Rights Watch. „Saudi Arabia: Repressive Site for Dakar Rally", 2020. <https://www.hrw.org/news/2020/01/03/saudi-arabia-repressive-site-dakar-rally>.
- Ibrahim, Ahmed, a Ghazy Albaqawy. „Tourism attraction sites: Boosting the booming tourism of Saudi Arabia". *International Journal of Advanced and Applied Sciences* 8, č. 4 (2021): 1–11. <https://doi.org/10.21833/ijaas.2021.04.001>.
- Jan, Manal, a Yasmine Chehni Rizwan. „Covid-19 impact on the economy of Saudi Arabia". *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt* 18, č. 13 (2021): 1406–19. <https://www.archives.palarch.nl/index.php/jae/article/view/8841>.
- Johnson, Mark. „How will social reform in Saudi Arabia impact assignees?" ECA, 2019. <https://www.eca-international.com/Insights/Blog/December-2019/How-will-social-reform-in-Saudi-Arabia-impact-assi>.
- Kane, Frank. „Religion Plays Too Big a Role in the Lives of Young Arabs, Survey Reveals". Arab News, 2019. <https://www.arabnews.com/node/1490216/saudi-arabia>.
- Kinninmont, Jane. „Saudi Arabia: Why is going to the cinema suddenly OK?" BBC News, 2018. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-43738718>.
- Kinninmont, Jane. „Vision 2030 and Saudi Arabia's social contract". *Austerity and transformation*, Chattham House, London, 2017, 1–44. <https://ipwna.ir/wp-content/uploads/2017/11/vision-2030-saudi-kinninmont-irpublicpolicy-2.pdf>.
- Lief, Louise. „With youth pounding at kingdom's gates, Saudi Arabia begins religious police reform". *Christian Science Monitor*, 2013. <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2013/0523/With-youth-pounding-at-kingdom-s-gates-Saudi-Arabia-begins-religious-police-reform>.
- Lowe, John G, a Ibrahim Saud Altrairi. „The Gulf cooperation council railway". *Management*, 2013, 1147–57. https://www.researchgate.net/publication/274835872_The_Gulf_Cooperation_Council_Railway.
- Maher, Ahmed. „The Economics of Hajj: Money and Pilgrimage". *BBC News*. 2012, sek. Middle East. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-20067809>.
- Maisel, Sebastian. „Why Not Go to the Museum Today? On Tourism and Museum Preferences in Saudi Arabia". In *Museums in Arabia: Transnational Practices and Regional Processes*, 53–69. London: Routledge, 2016.
- Malek, Caline. „How Saudi Arabia's air transport sector can overcome the coronavirus setback". Arab News, 2020. <https://www.arabnews.com/node/1682736/saudi-arabia>.

- Mandaville, Peter. *Wahhabism and the World: Understanding Saudi Arabia's Global Influence on Islam*. Oxford University Press, 2022.
- Meijer, Roel. *Global Salafism: Islam's New Religious Movement*. Oxford University Press, 2014.
- Miller, Michael B. „Pilgrims' progress: the business of the Hajj". *Past & present* 191, č. 1 (2006): 189–228. <https://www.jstor.org/stable/4125193?mag=how-european-empires-helped-shape-the-hajj&seq=1>.
- Ministry of Hajj. „Largest ever expansion of the Haram in Makkah", 2013. <http://www.hajjinformation.com/main/j103.htm>.
- Morgan, Ewan. „Al-Huwaitat tribe seeks UN help to stop Saudi forced displacement". Al Jazeera, 2020. <https://www.aljazeera.com/news/2020/10/9/al-huwaitat-tribe-seeks-un-help-to-stop-saudi-forced-displacement>.
- Moshashai, Daniel, Andrew M. Leber, a James D. Savage. „Saudi Arabia plans for its economic future: Vision 2030, the National Transformation Plan and Saudi fiscal reform". *British Journal of Middle Eastern Studies* 47, č. 3 (2020): 381–401. <https://doi.org/10.1080/13530194.2018.1500269>.
- Obaid, Ruba. „Saudi Arabia's Qiddiya, Built for Fun, Also Means Business". Arab News, 2018. <https://www.arabnews.com/node/1293306/saudi-ara-bia>.
- Oxford Business Group. „Saudi Arabia aims to increase pilgrim numbers and non-religious tourism", 2018. <https://oxfordbusinessgroup.com/overview/grand-plans-sustained-focus-raising-pilgrim-numbers-and-expanding-beyond-religion-oriented-tourism>.
- Parveen, Musrrat. „Challenges faced by pandemic Covid 19 crisis: a case study in Saudi Arabia". *Challenge* 63, č. 6 (2020): 349–64. <https://doi.org/10.1080/05775132.2020.1822659>.
- Reda, Ahmed. „How Sports Events Can Transform the Saudi Arabian Economy". Ernst & Young, 2021. https://www.ey.com/en_eg/consulting/how-sports-events-can-transform-the-saudi-arabian-economy.
- Richwine, Lisa. „Saudi Arabia's First New Cinema in Decades to Open April 18". *Reuters*, 2018, sek. Media Industry. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-cinemas-idUSKCN1HB2LC>.
- Saudi Gazette. „King Salman Launches Qiddiya Project near Riyadh", 2018. <http://saudigazette.com.sa/article/533746>.
- Seyfi, Siamak, a C Michael Hall. „Deciphering Islamic theocracy and tourism: Conceptualization, context, and complexities". *International Journal of Tourism Research* 21, č. 6 (2019): 735–46. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/jtr.2300>.
- Sherbini, Ayman, Yuhanis Aziz, Samsinar Sidin, a Raja Nerina. „Income diversification for future stable economy in Saudi Arabia: An overview of the tourism industry". *International Journal of Commerce and Management* 4, č. 11 (2016): 173–89. https://www.researchgate.net/publication/341671718_INCOME_DIVERSIFICATION_FOR_FUTURE_STABLE_ECONOMY_IN_SAUDI_ARABIA_AN_OVERVIEW_OF_THE_TOURISM_INDUSTRY.

Shoichet, Catherine E., a Nic Robertson. „Saudi Arabia’s King Abdullah pushed some reforms". CNN, 2015. <https://edition.cnn.com/2015/01/22/middleeast/saudi-arabia-king-abdullah-obit/index.html>.

Spiritual Reflections. „Spiritual Reflections: Hajj: On Blocking Access to the Ka’aba", 2018. <https://sahih-al-islam.blogspot.com/2018/08/hajj-on-blocking-access-to-kaaba.html>.

Taha, Jad A., a Tom A. Thraya. „Saudi Arabia Launches Tourist Visa Program". Mayer Brown, 2019. <https://www.mayerbrown.com/en/perspectives-events/publications/2019/09/saudi-arabia-launches-tourist-visa-program>.

Tureac, Cornelia Elena, a Anca Turtureanu. „Types and forms of tourism". *Acta Universitatis Danubius. Œconomica* 4, č. 1 (2010): 92–103. <https://journals.univ-danubius.ro/index.php/oeconomica/article/view/60/56>.

Welcome Saudi. „Places to Visit in Al Ula", 2021. <https://welcomesaudi.com/destination/al-ula>.

Witherspoon, Jane, a Damon Embling. „Saudi Arabia’s Future Aviation Forum: Post-Covid Take-off Tops Agenda". Euronews, 2022. <https://www.euronews.com/next/2022/05/12/saudi-arabia-s-future-aviation-forum-post-covid-take-off-tops-agenda>.

Woerner, Bryan. „Al Janadriyah Festival". Atlas Obscura, 2016. <https://www.atlasobscura.com/places/al-janadriyah-festival>.

